

نسخ خطی کتابخانه آیه‌الله مرعشی

محمدتقی دانش‌پژوه

جامع مابیزن آباد در ۳ ذح ۷۱۶ تا نیمه شعبان ۷۱۶ نزد استاد خوانده‌اند و او به آنها به خط خود اجازه قرائت داده است.

الاربعین المعینیه

* جزو هشتم حدیث سیم و جزو نهم و دهم تا حدیث سی و هشتم، با اجازه سماع صلاح‌الدین خلیل بن امیر بدرالدین کلیکدی علای مکی قدسی از احمد بن محمد بن عبدالمعطی و اجازه سماع دیگر به دارنده نسخه شهاب‌الدین احمد قرشی. ارشاد الاذهان الی احکام الایمان: علامه حلی.

* نسخ ریز حسن شیعی سبزواری در ۱ ذق ۷۱۸ در دو مجلد بغلی.

الاستبصار: شیخ طوسی.

* مجلد ۱ و ۲ و ۳، نسخ محمد علی بن حماد در حله شهبائیه در ۲۴ شعبان ۱۰۲۸، مقابله کرده فرج‌الله در روز شنبه ۹ ج ۱۰۳۱/۲، با اجازه قرائت فخرالدین طریحی به خط خودش در روز یکشنبه ۲۴ ج ۱۰۵۹/۱ به سید محمود بن فتحی.

* نسخ، محمد حسن بن حیدر علی شوشتری آن را با نسخه‌های درست در ۱ ع ۱۰۷۹/۱ مقابله کرده است.

استبصار الاخبار یا شرح الاستبصار یا جامع الاحکام یا جامع اسرار العلماء یا الجامع لاقوال العلماء و عبارات الفضلاء:

• این مقاله سالها پیش در مجموعه‌ای به چاپ رسیده بود و اینک باز چاپ آن مفید دانسته شد.

۱. نیز بنگرید به: ذریعه، ۲۹۲/۷؛ هنر و مردم، ۴۵/۷۳؛ دیباچه معادن الحکمة که در آن چند بار از این کتابخانه یاد شده است.

حضرت آیه‌الله سید شهاب‌الدین نجفی مرعشی از علمای بزرگ عالم تشیع در سال ۱۳۳۵ در شهر قم کتابخانه‌ای بنیاد نهاده‌اند که اینک نزدیک به ۲۴۰۰۰ نسخه چاپی و ۵۵۰۰ نسخه خطی در آن فراهم آمده است. جناب ایشان ساختمان هم برای آن آغاز کرده‌اند که پس از اتمام از هر جهت کامل خواهد بود.^۱

نگارنده در زمستان امسال یکی - دو روزی این کتابخانه را زیارت کردم و در آن نسخه‌های بسیار ارزنده‌ای دیدم و از برخی از آنها یادداشت برداشته‌ام. اینک وصف آنها و همچنین چند نسخه‌ای که نزد فرزند گرامی ایشان، جناب آقای سید محمود مرعشی دیده‌ام، در اینجا می‌بینیم.

از لطف خاص حضرت آیه‌الله مرعشی که همواره نسبت به بنده داشته و دارند و همچنین از مهربانی جناب آقای سید محمود مرعشی بسی سپاسگزارم.

الف

الاثنی عشریه فی الصلاة: شیخ بهائی.

* نوشته در ۱۰۱۳، با خط خود او در ۱۰۱۶ در آغاز و انجام. احیاء علوم الدین: غزالی.

* ربع عبادات است به نسخ محمد بن ابی‌علی در روز

سه‌شنبه ۱۰ ع ۷۱۶/۲ برای ضیاء‌الدین ابوالقاسم بن حاجی سالار مابیزن‌آبادی. او با شهاب‌الدین، مسعود بن محمد بن حاجی ابی‌سعد و شهاب‌الدین، زکی بن حسن مابیزن‌آبادی و حاجی بن محمد بن حاجی مابیزن‌آبادی آن را در مسجد

از قاسم بن محمد بن جواد فقیه کاظمی در گذشته
۱۱۰۰ (دانشگاه، ۱۰۸۳/۵).

* سه مجلد به خط عباس بن خضر بن عباس نصیری
نجفی در ۱۰۰۴ و ۱۰۹۹، یک مجلد دیگر به خط فیاض بن
حاجی محمد نجفی بارمانی عبودی در روز ۲۰ ع ۱۰۹۴/۱،
یک مجلد با تاریخ تألیف ۲ ج ۱۰۸۷/۱، یک مجلد در
مکاسب، بی تاریخ، در دو مجلد از این شش مجلد خط خود
کاظمی هم دیده می شود.

اسماء الجبال و المیاه و الادویة و الاماکن: زمخشری.
(فهرس المخطوطات المصورة، ۳۵۲/۱)

* نسخ احمد بن عبدالقادر بن احمد بن کلثوم بن احمد
بن محمد قیسی در شب دوشنبه شوال ۷۳۹.
الانتصار: سید مرتضی.

* نسخ معرب ابوالحسن علی بن ابراهیم بن حسن بن
موسی فراهانی در روز سه شنبه ۲۵ ذق ۵۹۱ در خانه خودش
در باب ولان (ولون) کاشان، عنوان درشت، با پیشانی زرین،
با یادداشت تملک منصور بن علی بن محمد بن حسن
طوسی، با تاریخ ۷۶۲، با تملک امیر عبدالباقی.

الوفی:

تألیف فضل علی بن شاهوردی بیک توشمال باشی،
شاگرد مجلسی، به عربی مانند بحار و وافی، با مقدمه ای در
شش فصل در فهرست کتابها سپس فهرست بیست و چهار
مجلد که می خواست بنویسد در مجلد نخستین. مجلد دوم
آن یک مقدمه و سی و هشت باب و یک خاتمه دارد و در
آغاز آن فهرست مآخذ است. او صد و بیست کتاب به دست
آورده و می خواست کتاب خود را از روی آنها به انجام برساند
و می گوید که در میانه کار خود شنیدم که فیض وافی
و مجلسی بحار نوشته اند ولی آن دو بیاناتی در آنها گذارده اند
که کتاب آنها دراز و گسترده شده است (مجله وحید، ۱۸۶/۳۸).
* نسخ مؤلف واصل از سده ۱۱، عنوان شنگرف، آغاز
یکی دو برگ افتاده و انجام در باب ۳۷ مجلد دوم نانوشته
مانده و گویا نتوانست به پایانش برساند.

ایضاح الفوائد فی شرح اشکالات القواعد: فخرالدین
محمد حلی.

* نسخ سده ۸، جزو دوم، انجام افتاده.

* نسخ سده ۹، در وصیت، انجام افتاده.

ب

بحار الانوار: مجلسی.

* نسخه اصل در چهار مجلد: السماء و العالم و جزو ۱
مجلد ۱۱ و جزو ۳ در ایمان و کفر و مواعظ.

* نسخ شوال ۱۰۷۷ در اصفهان، با اجازه مجلسی مورخ
ع ۱۰۷۸/۱، کتاب التوحید است.

البحر اللامع فی شرح مختصر النافع:

تألیف محمدابراهیم بن محمد مهدی قشلاقی ساوجبلاغی.

* به خط خود شارح جزو نخستین.

البیاض و السواد من خصایص حکم العباد فی نعت
المیرد والمراد:

از ابوالحسن خواجه علی بن حسن (حسین) بن علی
سیرگانی (سیرجانی) کرمانی در گذشته نزدیک ۴۷۰ و مؤلف
سراج الشریعة و منهاج الحقیقة، مانند الرسالة القشیریة است.

در شدالازار از او به ابوالحسن علی بن خواجه کرمانی،
استاد سال تعبیر شده و او شاگرد شیخ عموی کردی
در گذشته ۴۴۱ بوده و ابوسعید ابوالخیر او را خواجه صوفیان
خوانده است و او داروخانه ای داشته است.

از رباط خواجه علی در سیرگان در تاریخ سلجوقیان و غز
یاد شده است. ابوسعید ابوالخیر از او به خواجه علی حسن
[کرمانی] تعبیر کرده است (حالات و سخنان شیخ ابوسعید،
ص ۱۰۷؛ اسرار التوحید، ص ۲۸۸؛ نفحات الانس، ص ۲۴۶؛
طبقات الصوفیة انصاری، ص ۴۵۹ و ۴۶۴؛ کشف المحجوب،
هجوری، ص ۲۱۵؛ هدیه العارفین، ۶۹۲/۱؛ معجم المؤلفین،
۷۷/۷؛ شدالازار، ص ۱۸۱؛ سلجوقیان و غز در کرمان، ص ۱۳۶).

* نسخ سده ۸، ابومحمد علی بن محمد بن محمد بن
علی، خطیب سیرجان، ملقب به عماد در روز ۱ شوال ۷۴۶ به
دستور ابوالوقت، محمود بن محمود حسینی، نواده مصنف
آن را مقابله کرده است.

ت

تاریخ الاسلام و الرجال:

تألیف شیخ عثمان ده سراج الدین حنفی عثمانی آنقره ای
در گذشته ۱۲۰۰، گویا همان عثمان انقروی پسر شیخ
مصطفی چرکسی (سده ۱۳) که در معجم المطبوعات (۴۹۴)
یاد شده است.

* نسخ سده ۱۳.

تجهیز الجیش لکسر صنمی قریش: حسن بن امان‌الله
دهلوی، به فارسی.

* نستعلیق سده ۱۳، انجام افتاده.

تحفة الاخیار فی شرح مونس الاسرار: محمدطاهر
شیرازی قمی، به فارسی.

(حقوق ۳۸).

* نستعلیق سده ۱۱.

التحفة الشاهیه: قطب شیرازی.

(فهرست میکروفیلیمها ۲۹۸).

* نسخ سده ۷.

ترجمان‌اللغة: میرزا محمد یحیی بن محمد شفیع قزوینی.

(دانشگاه ۲۴۹۰ و ۵۰۰۸) در ترجمه قاموس فیروزآبادی

به نام شاه سلطان حسین، ساخته ۱۰ شعبان ۱۱۱۴ تا ۲۰

ع ۱۱۱۷/۱.

* نسخ محمد علی بن احمد کرمانی در دهه دوم ماه

ششم ۱۲۳۷، مقابله شده، رحلی بزرگ، با سرلوح و تذهیب.

ترجمة الخواص:

تألیف فخرالدین، مولی ابوالحسن، علی بن حسن زواره‌ای

اصفهانی که در ۹۴۶ به انجام رسیده است (حقوق ۲).

* نسخ روز پنجشنبه ۴ شعبان ۱۰۹۴، در دو مجلد، در

پایان چهل سورة تورات است با پراکنده‌های دیگر از احادیث.

ترجمه نیک‌بختیه یا مونس العابدین:

از محمود میرزا علی، به نام آقا محرما و آقا نیک بختا،

ساخته ۶ ج ۱۰۵۵/۲، ترجمه مصباح کفعمی است (دانشگاه،

۲۴۱/۱ و ش ۲۰۹۴).

* نسخ سده ۱۱، مذهب.

التصریح بمضمون التوضیح: خالد ازهری.

* نسخ روز یکشنبه ع ۱۰۱۵/۱.

تعالیق القرآن:

تألیف محمد بن محمد تقی بن شمس‌الدین محمد

کاخکی که در ۱۲ ع ۱۱۲۷/۱ از گردآوری و نوشتن این نسخه

فراغ یافته است. تفسیری است به فارسی و خبری شیعی که

در آن از بحار و حق‌الیقین مجلسی و حر عاملی و شیخ

ابوالحسن نیای صاحب جواهر نقل شده است.

* نستعلیق در ترجمه و تفسیر و نسخ در قرآن، عنوان

و نشان شنگرف، در پایان بندی است از تحفة القراء فارسی

و ادعیه سجادیه با ترجمه و تتمه و خاتمه در معرفت آیات
واحادیث در برتری امامان، رحلی بزرگ.

تفسیر:

از حاج میرزا محمد خان دنبلی خوبی تبریزی، پسر
عبدالرزاق بیک دنبلی مفتون، به فارسی.

* نستعلیق و نسخ سده ۱۳.

التفسیر:

با عنوانهای: اللغة، الاعراب، المعانی و البیان، التفسیر،

التأویل، نون (ن).

این یکی گویا ربع چهارم تفسیر گمنامی باشد که در

آستان قدس، ربع دوم آن هست مورخ ۷۳۴ و عنوانهای این

دو مانند هم است (۲۲/۱، ش ۶۹ تفسیر).

نمونه‌ای از آن از سورة التین: التأویل التین ای المعانی

الکلیة المنتزعة من الجزئیات التي هی مدرکات شبيهها

بالتین لكونها غیر مادية معقولة صرفة مطابقة لجزئیاتها.

* نسخ سده ۸، عنوانها شنگرف، اندکی پیش از سورة

المؤمن تا سورة اقرء، با مهر صدرالدین ابوالفتح محمود شاه

بن محمد شاه بن احمد شاه بن محمد شاه بن مظفر شاه

السلطان و سلطان محمود شاه، ۲۵۷ ص، ۲۱ س، وزیری.

تفسیر الائمة لهداية الامة:

از منشی الممالک محمد رضا بن عبدالحسین نصیری

طوسی، به عربی (دانشگاه، ۴۵/۱ و ۴۹۷/۲ و ۷۵۸).

* نسخه مقدمه است تا عنوان «فصل فی تحریف قوله

تعالی تظاهرون و قوله تعالی عما تعلمون»، رحلی بزرگ، قطور.

التلخیص:

تألیف موفق‌الدین ابوالعباس احمد بن یوسف کواشی

موصلی (۵۹۱ - ۶۸۰) در تفسیر است (معجم المؤلفین،

۲۰۹/۲؛ نشریه، ۴۰۷/۵).

* نسخ معرب سده ۱۰، آیات شنگرف، پیش از سورة

صافات تا اخلاص.

تهذیب الاحکام: شیخ طوسی (ملک ش ۹۷۹ ص ۳۵

فهرست عربی از ایرج افشار و نگارنده).

* نسخ حسین بن عبدالصمد عاملی در روز یکشنبه

ج ۹۵۰/۱، مقابله شده با نسخه خوانده شده نزد فخرالدین

محمد حلّی، باسمع شیخ طوسی مورخ ۴۴۷، با تاریخ روز

سه شنبه ۲۳ شوال ۹۴۷ در پایان مکاسب و با تاریخ روز

و سفینه النجاة و تحفة الزائرین، در یک مقدمه و هشت باب و خاتمه، به فارسی.

* نسخ محمد حسین بن آخوند ملاکرم علی در روز آدینه ۱۴ محرم ۱۲۸۲، برای سرکار آقا میرزا ابوتراب، مذهب. در حاشیه کتاب قسطنین لوقای یونانی است در بهداشت مسافر.

جعفر جامع:

* نسخه آراسته‌ای است با سرلوح.

الجمع بین الصحیحین: ابو عبدالله محمد حمیدی.

* نسخ سده ۶، با سماع مورخ ۶۷۵، در پایان مجلد دوم آن سماع مورخ ۵۸۷ و ۶۵۵ نوشته شده است. جنگ:

شعرها و نثرهای عربی و فارسی از قاضی نظام‌الدین اصفهانی و شعر عربی عبدالواسع جبلی و غیاث‌الدین محمد و سعدالدین واویجی و قلمیة عزالدین عبدالعزیز کاشی و شعر حلاج و دعای زیارة الاولیاء و شعر ابوالفرج بن داود دمشقی و ابن فارس و شهاب‌الدین عمر سهروردی و جلال‌الدین غیاثی - دام ظلّه - و شمس‌الدین کاشی و زین‌الدین علی فارسی و کمال‌الدین عبدالرزاق اصفهانی و ابومنصور ثعلبی و ابواسحاق صابی و سعدی و سلمان ساوجی و جلال عتیقی و امین‌الدین حاجی تبریزی، با خط ابومحمد طاهر کاشی در ۴ شعبان ۷۳۷، با رباعیاتی در ستایش دلشاد خاتون و بندی از شرف‌الدین محمود و رکن‌الدین و شمس‌الدین منشی و عزیزالدین کاشی، به اندازه بیاضی است.

ح

حاشیه‌الاشارات:

از محقق محمد باقر سبزواری.

* نستعلیق خود محشی در ۱۲ ذق ۱۰۷۵.

حاشیه‌الکافی:

تألیف احمد شریف بن کمال‌الدین.

* به خط محشی در ۱۱۱۷، اصول، جزو نخستین.

حقایق التأویل و دقایق التنزیل:

مؤلف در خطبه آن از شهر نسف یاد کرده و این تفسیر را برای یکی از بزرگان ساخته است، عنوان سؤال و جواب هم دارد، به فارسی است.

چهارشنبه ۱۷ ذق ۹۴۹ در پایان تجارت و تاریخ ۱۸ شوال ۹۴۹ در پایان دیون و کفالات.

التهدیب فی تفسیر القرآن:

تألیف حاکم ابوسعید محسن بن محمد بن کرامه جشمی بیهقی معتزلی زیدی (۴۱۳ - ۴۹۴).

با عنوانهای: القراءة، اللغة، الاعراب، النظم، المعنی، الاحکام، النزول. طبرسی در مجمع البیان و شهرستانی در تفسیر خود هم‌چنین عنوانهایی دارند (لیدن ۲۲/۴، ش ۱۶۶۲ Warn cod.488 - مجلة ادبیات تبریز ۳/۱۷، ص ۲۹۹؛ جامع التواریخ چاپ نگارنده، ص ۲۰؛ معجم المؤلفین، ۱۸۷/۸).

* نسخ معرب سده ۷ و ۸، عنوان شنگرف، از سورة یونس تا نحل، ۲۳۳ گ، ۲۰ س، ربعی.

تهدیب النکت:

تألیف اثیرالدین مفضل بن عمر بن مفضل ابهری، درگذشته ۶۶۳، در سه قسم: القواعد التي يستند اليها الادلة، ترکیب النکت، تقرير المسائل الجزئية بالطرق التي تخصها. در علم جدل و خلاف است (معجم المؤلفین، ۳۱۵/۱۲). * نسخ محمد بن محمود بن اقبال در آغاز ع ۶۸۷/۲، عنوان شنگرف، با ترنج زرین در ص ع که نام مؤلف و پادشاه در آن نوشته شده است، نسخه‌ای است شاهانه.

ج

الجامع الصفوی:

تألیف علی نقی بن ابی‌العلاء محمد هاشم طغایی کمره‌ای درگذشته ۱۰۶۰ که به نام شاه‌صفی ساخته است (ذریعه، ۶۲/۵).

* تسوید روز چهارشنبه ۱۵ ذق ۱۰۵۵.

جامع المعارف و الاحکام فی مسائل و الحلال و الحرام:

از سید عبدالله بن محمدرضای شبر حسینی حلی کاظمی درگذشته ۱۲۴۲، در ۱۴ مجلد باید باشد (ذریعه، ۱۷۸/۲ و ۷۰/۵؛ نشریه، ۱۴۶/۲).

* نسخ درویش بن کاظم کاظمی در دهه سوم محرم ۱۲۳۴، صلاة است.

* نسخ سده ۱۳، طهارة است، ساخته شب چهارشنبه ۱۲۳۲/۲ ج ۱۹.

جامع مؤیدی و فیض مؤیدی:

گرفته از امان الاخطار و حلیة المتقین و منهاج العارفين

نمونه‌ای از آن: ابن عباس گوید: انا لله اعلم واری؛ منم
آن خدایی که می‌دانم و می‌بینم. تلك آیات الكتاب؛ یعنی
این آن خبرها است که قصه‌های آن با تو می‌گویم.
* نسخ سده ۶ و ۷، آغاز در دیباچه وانجام در قصه
معراج در سوره بنی اسرائیل افتاده، اندازه ربعی قطور.
حل مشکلات القرآن:

نمونه: سورة البقرة فان قيل كيف قال لا ريب فيه على
سبيل الاغراق وكم ضال قدار تاب فيه ... او هو نفى معناه
النهى اى لا يرتاب - سورة قريش فان قيل فباى شىء يتعلق
اللام فى قوله تعالى لا يلاف قريش قلنا قيل انها متعلقة بآخر
السورة التى قبلها اى فجعلها كعصف مأكول لا يلاف قريش
و يؤيد هذا انهما فى مصحح ابى - رضى الله عنه.
* نسخ سده ۷، از حمد تا قريش، آغاز وانجام افتاده.

خ

خزائن جواهر القرآن:

تأليف على قلى خان بن قرچقاي خان خلجى قمى، پدر
مهدي قلى خان، بنيادگذار مدرسه خان قم، که در ۱۰۸۳
این کتاب را آغاز کرده است (دانشگاه، ۱۸۱۸/۱).
* به خط حبيب الله بن رشيد در آغاز سال ۱۰۸۶، با
خط خوردگی و محشى، آغاز افتاده، عنوان «الخرينة الثانية
والعشرون فيها الايات المتعلقة باحوال الانسان فى العالم
الآخرة وهى مشتملة على ستة فصول» در آن دیده می‌شود
تا عنوان «الخاتمة فيها الايات الناسخة والمنسوخة».

خلاصة الاقوال فى معرفة الرجال: علامة حلى.
* نسخ محمد حسين بن امير ابى الفتح خادم جامع
عتيق اصفهان در مشهد رضا در روز پنجشنبه ذق ۱۰۳۷، با
اجازه شيخ حسين مشغرى عاملی، برادر شيخ حر عاملی،
نگارنده وسايل به مولى ابوتراب مشهدى در ۱۰۳۰ در مشهد.
خواص آیات القرآن و خواص الحروف:
در آن از خواص القرآن غزالی نقل می‌شود و عنوان فائده
ششم در نسخه هست تا عنوان فائده نود و نهم.

* نسخ سده ۱۰.

خير الكلام فى وجوه عصمة الامام:

از سيد كمال الدين خلف بن عبدالمطلب موسوى
مشعشى حویزی درگذشته ۱۰۷۴، در (ذریعه، ۲۷۵/۷) نام

آن «خير الكلام فى المنطق و الكلام و اثبات امامة كل واحد
من ائمة الانام» آمده است (معجم المؤلفين، ۱۰۵/۴).
* نسخ سده ۱۲، انجام افتاده.

د

درر الاسرار فى تعداد فرق النبى المختار:

تأليف عباس بن حيدر قمى که در ۲۶ شوال ۱۰۶۹ ساخته
است، در رد صوفيان و مبتدعان است (ذریعه، ۱۱۸/۸).
* نسخ مؤلف، با تملك ریحان‌الله بن جعفر موسوى در ۱۳۲۱.
درر اللثالی العمادية فى الاحاديث الفقهية:
از ابن ابى جمهور احسائى که به نام امير عمادالدين
استرآبادى در ۸۹۹ ساخته و نخستین بار در شب یکشنبه ۹
ع ۹۰۱/۱ آن را از روی مسوده به تحریر درآورده و سپس این
یکى را در استرآباد در گلپان و سر و کلاته در اواخر شوال
۹۰۹ تحریر کرده است (ذریعه، ۱۳۳/۸).
* نسخ ۱۰۶۳، با حواشى «منه مد ظله».

ذ

ذخیره خوارزم‌شاهی:

تأليف سيد اسماعيل گرگانى.

* نسخ محمد ابراهيم بن محمد بن الحسن المهدي بن
على بن محمد بن ابراهيم بن حمزة بن عبيدالله بن محمد
بن على بن حسين بن على بن ابى طالب حسینی سمنانی
زاوقانی در پایان ج ۶۸۶/۱ (پایان فهرست آغاز نسخه)،
نسخه تا نیمه باب چهارم گفتار هفتم کتاب سیم را دارد.
سپس بخش دوم کتاب سیم است با فهرست، با تاریخ روز
سه‌شنبه ۲۰ ج ۶۸۴/۱. سپس کتاب چهارم است با تاریخ روز
آدینه پایان ع ۶۸۶/۲. سپس کتاب پنجم است با فهرست تا
نیمه باب پنجم گفتار ششم همین کتاب.
در میانه آن دعاهایی نوشته شده به عربی با شأن نزول
آنها به فارسی کهن.

ر

راموز اللغة:

تأليف محمد بن سيد حسام‌الدين حسن بن سيد على،
مؤلف جامع اللغة، درگذشته ۸۶۰ که جامع اللغة را به نام

ریاض الشعراء:

از میرزا علی قلی خان واله شمخالی لکزی داغستانی
(ذریعه، ۳۲۷/۱۱؛ فهرست فیلمها، ۱۱۳).
* نستعلیق سده ۱۲، یک صفحه کم دارد.

ز

زبدة التفاسیر:

تألیف مولی فتح‌الله شکرالله کاشانی، درگذشته ۹۸۸ که
پس از منهج الصادقین و خلاصة المنهج خود در ۹۸۷
ساخته و نزدیک به ۸۰۰۰۰ بیت است (نشریه، ۳۲۶/۴؛ نسخه
نوشته در ۱۵ ذق ۱۰۷۷؛ ذریعه، ۲۳/۱۲).

* نسخ حسن بن میرزا بیک رونجی قمی که مجلد
نخستین را در ۲۵ صفر ۱۰۷۰ از روی اصل و دومی را در روز
دوشنبه ۱۴ محرم ۱۰۷۲ به انجام رسانده است.

س

السامی فی الاسامی: میدانی.

* نسخ معرب عبدالجلیل بن یعقوب بن یوسف، در روز
آدینه، پایان ج ۵۹۱/۲.

سنن الهدی فی متابعة المصطفی:

از شیخ عبدالنبی بن احمد بن عبدالقدوس حنفی
نعمانی (۸۹۰ - ۹۶۱) در حدیث نبوی.
* نسخ سده ۱۰، با یادداشت ۲۸ شعبان ۱۲۳۳ در ص ع.

ش

شرح الاشارات: امام فخر رازی.

* نسخ عبداللطیف بن احمد بن محمود بن محمد شیرازی
در ۱۷ رمضان ۶۷۹، عنوان شنگرف، خستی، منطق را هم دارد.
شرح اعجوبة الزمان و مشاهد السلوك:

متن و شرح هر دو از سید عطا محمد بن سید فتح‌الله
حسینی، به عربی با ترجمه لغات فارسی در دو مجلد، با
عنوانهای: الفاظه، تفسیره (به عربی)، بیانہ (به فارسی) در
مجلد دوم نام منظومه مشاهد السلوك است که قصیده‌ای
است در اعجوبة الزمان. لغات و عبارتهای فارسی آن بسیار
شیوا و لطیف است.

* ربعی، نسخ، شعر و عنوان و جدول شنگرف، متن
و اعرابها مشکئی.

سلطان محمد خان فاتح در ادرنه به سال ۸۵۴ به انجام
رسانده است (چلبی در جامع وراموز، بروکلن ۲۲۳/۲؛
معجم المؤلفین، ۱۸۷/۹؛ ذریعه، ۶۱/۱۰).

* نویسنده محمد شفیع بن محمد مقیم، در آغاز
رمضان ۱۰۹۵، با تاریخ تحریر ۲۰ شعبان ۱۰۹۵. با یادداشت
تملک ابوعلی عبدالله بن ابی‌تراب صدرالدین محمد بن
ابراهیم با مهر او مورخ ۱۱۱۴ و عبدالحسین در ۱۱۶۲
و محمود بن علی نقی طباطبایی، صاحب المواهب.

رسائل صائن‌الدین خجندی:

در دو مجلد به یک خط (فرهنگ ایران زمین، ۳۰۷/۱۴).
* نستعلیق ۹۰۳.

الرسائل:

تألیف صابی (فهرست میکروفیلمها، ۳۳۱).

* نسخ معرب محمد بن الادیب در ۵۳۳ از روی خط
خود صابی مورخ ۳۷۴ به دو واسطه، جزو دهم است.

روض الجنان و روح الجنان:

از ابوالفتوح رازی.

* نسخ ابوسعید بن حسین کاتب بیهقی در پسین روز
یکشنبه ۱۲ صفر «خمس و تسعین [و] خمسمائة» ۵۹۵، با
تملک اسحاق بن عبدالملک فتحان واعظ در ۷۷۳، با تملک
دیگری مسلسل. نسخه در شیراز بوده است.

آغاز افتاده: از اعراف است تا کهف، مجلد سوم، آیات
درشت، ترجمه‌ها زیر سطور ریز، تفسیر درشت‌تر از آن،
اندازه رحلی بزرگ.

روضة الاحباب فی سیرة النبی و الال و الاصحاب:

از جمال‌الدین عطاءالله حسینی دشتکی شیرازی هروی
درگذشته ۹۲۶ (دانشگاه، ۵۸۳/۲؛ استوری، ۱۸۹/۱ و ۱۲۵۴/۵؛
ذریعه، ۲۸۵/۱۱).

* نوشته اوآخر رجب ۹۹۴، با آرایش.

روضة المتقین فی شرح اخبار الائمة المعصومین:

از مجلسی یکم، شرح من لا یحضره الفقیه است (ذریعه،
۳۰۲/۱۱).

* نسخ سده ۱۱، مجلد یکم، تألیف ذح ۱۰۵۹.

* نوشته محمد باقر بن حسین علی قهپائی اصفهانی در
روز پنجشنبه ۱۶ ج ۱۲۳۲/۲، مقابله شده در ۱۷ همین ماه،
مجلد اخیر، وقف ۱۲۳۳.

شرح عمدة الحافظ و عدة الالفاظ:

از ابن مالک، متن هم از خود اوست (دارالکتب، ۱۳۱/۲).
* نسخ عبدالرحمن بن محمد بن العتایقی در مدرسه
مستنصریه بغداد در ۸ رجب ۷۳۴.

شرح فصوص الحکم:

از کمال‌الدین عبدالرزاق بن جمال‌الدین احمد بن
ابی‌الغنائم کاشانی، درگذشته ۷۳۰، که در ج ۷۳۰/۱ به انجام
رسانده است. دوبار در ۱۳۰۹ و ۱۳۲۱ در مصر به چاپ رسیده
است (چلبی، ذریعه، ۳۸۲/۱۳؛ ملک عربی، ص ۳۰۴؛ معجم
المطبوعات، ۱۴۸۶، مشار، ۵۵۶).

* نسخ محمود بن حسین بن محمد بن علی کاتب
شیرازی در روز شنبه ۱۶ محرم ۸۱۱ در احسن‌آباد، خوانده
و مقابله کرده قطب بن نظام شکر نیشابوری در مشهد طوس
در ۱ ع ۸۶۰/۱، متن سنگرف.

شرح القانون: قرشی.

* دارای: مفردات نوشته نعمه‌الله بن لطف‌الله بی‌تاریخ
و معالجات نوشته احمد بن علی در ۱۸ رجب ۸۹۵ و حمیات
و قریبادین نوشته ۴ رجب ۸۹۵، عنوان و نشان سنگرف،
جدول لاجورد، با چهار سرلوح زرین و لاجورد و سنگرف
و سفیداب، جلد سوخته.

شرح اللباب:

تألیف قطب‌الدین محمد بن مسعود بن محمود فالی
سیرافی، متن از تاج‌الدین محمد بن محمد بن احمد بن السیف
فاضل اسفراینی، درگذشته ۶۷۴ است، شرح در ۱۴ ع ۷۱۲/۱ به
انجام رسیده است (چلبی، معجم المؤلفین، ۳۰/۱۲).

* نسخ محمود در ۷۷۹، با یادداشت تملک نجم‌الدین بن
سید عبدالله حسینی جزایری.

شرح منظومة التجويد:

به چندین قافیه از باب الادغام الكبير تا باب الاستعاذة.
* نسخ سده ۸ و ۹، متن درشت‌تر، برخی کلمات سنگرف،
آغاز و انجام افتاده.

شرح الوجيز:

تألیف ابوالقاسم عبدالکریم رافعی، الشرح الصغير است،
نسخه‌ای از آن در چهار جزو در احمد ثالث هست (فهرس
المخطوطات المصورة، ۶۰۷/۱).

* تعلیق ریز محمود بن اسماعیل هراردبیلی (؟) در

۷۱۹، عنوان درشت، با تملک محمود بن حسین بن هبة‌الله
و جلال‌الدین محمد رملی موقت جامع اموی در ۹۵۶ و احمد
بن حسن جاربردی و احمد بن سلیمان اذرعی شافعی در
۸۲۲، مجلد دوم است.

شمس العلوم و دواء کلام العرب من الکلوم صحیح

التألیف و الامان من التصحيف:

از ابوالحسن نشوان بن سعید بن نشوان حمیری یمنی
شافعی، درگذشته ۲۴ ذح ۵۷۳ و مؤلف ضیاء العلوم فی
مختصر شمس العلوم (المخطوطات المصورة، ۳۵۹/۱؛
دانشگاه، ۴۲۰/۲، ۴۲۹؛ نشریه، ۴۶۲/۵).

* نسخ سده ۱۰ و ۱۱، انجام افتاده.

الشهاب الثاقب فی الرد علی الصوفية:

از سید دلدار علی بن محمد معین نقوی لکنوی
نصیرآبادی، درگذشته ۱۲۳۵، در یک مقدمه و چهار مقصد
و خاتمه به عربی (ذریعه، ۲۵۰/۱۴).

* نویسنده محمد علی بن محمد صادق در شب ۴

شوال ۱۲۵۸.

ص

الصحيفة السجادية (ملحقات):

از محمد تقی بن مظفر صوفی زیادآبادی قزوینی که صحیفه
را نزد استادش، شیخ بهائی، خوانده و گردآوری این ملحقات
را در روز چهارشنبه ۲۵ صفر ۱۰۲۳ به انجام رسانده است.

* نسخ محمدتقی بن عنایة‌الله قاضی شوشتری در ع
۱۱۲۹/۱ به درخواست نیای خود میر محمد هادی مرعشی،
نواده قاضی نورالله شوشتری، در حواشی رساله مانندی
است به فارسی و عربی.

ع

العزیر فی شرح الوجيز:

از ابوالقاسم عبدالکریم بن محمد رافعی قزوینی (۵۵۵ -
۶۲۳) که گویا پیش از ۶۱۳ ساخته است (ش ۱۵۴ و ۱۴۸ فقه
شافعی ظاهریه جزو ۱۰ و ۱۶؛ نسخه احمد ثالث که در ۱۲
جزو است) (یادداشت‌های قزوینی، ۹۵/۳؛ مجله ادبیات، س ۲،
ش ۴؛ سپه، ۳۲۰/۵؛ ظاهریه، ۲۰۷؛ بروکلن، ۳۹۳/۱ و ذیل
۶۷۸/۱؛ عربی پاریس، ۹۸۶؛ فهرس المخطوطات المصورة،
۳۱۱/۱؛ معجم المؤلفین، ۳/۶).

* نسخ محمد علی بن عبدالصمد بن سرور بن ناصر بن جامع در روز چهارشنبه ۴ ذق ۱۲۰۵، جزو سوم.
* نسخ سده ۱۲، جزو ۸.
الفنی و المنی:
تألیف ابومنصور حسن بن نوح قمری.
* نسخ محمد بن عمر مشهور به ضیاء نور در ۲۵ ع ۶۹۴/۲، نیمه نخستین است.

ف

فرهنگ پنج بخشی:

بخش نخست: در سخنان عربی، پارسی و دری و پهلوی که جداگانه باشد در ۲۰ گونه هر یک چند بهر؛
بخش دوم: اصطلاحات در بیست‌گونه؛
بخش سوم: در سخنان پهلوی و دری که از آن گردانهای بیرون آید و شاخ شود؛ یعنی آنکه بر هتجار مصادر است بر بیست‌گونه و این بهر ندارد؛
بخش چهارم: در سخنان تازی یعنی عربی بر پنج گونه؛
بخش پنجم: در سخنان آمیخته از تازی و نبطی و عجمی و جز آن از پیوندها آمیخته در چند گونه.
در پایان نسخه «فرهنگنامه» نامیده شده است و باید در هند فراهم آمده و نسخه هم از آن سرزمین باید باشد.
آغاز: بخش نخست در سخنان عربی پارسی و دری و پهلوی که جداگانه باشد و سخنی با سخنی دیگر فراهم نیامده و آن بر نهاد حرفهای عجمی بیست‌گونه است.
گونه نخست که در سخنانی که آغاز آن الف است بر بیست و دو بحر. بحر نخست که پایان آن الف است.
اسا: مانند؛ چنانکه گویند: شیرآسا و فازه؛ یعنی آنکه دهن از هم جدا شود یا از کاهلی یا از آمدن خواب و آسایش؛ چنانکه گویند دل آسا.
انجام: یغور مکو برز است خنک. آن مقدار لغت خلاصه که در فرهنگنامه‌های معتبر از لغات پارسی و عربی و نبطی و رومی و یونانی و عجمی و ترکی و پهلوی و دری و جز آن یافته شده، درین فرهنگنامه درج افتاد، به‌غایت غریب‌آمد و در نظر اساتذده روزگار بود، مطالع مقبول افتاد و نیز در نظر هنرمندان کامل که درین علم رنجی دیده و ریاضتی کشیده‌اند، خواهد گذشت.
انصاف خواهند داد. تم هذا الكتاب المسمى بالفهنگ

* نسخ حسین بن علی بن باباله بن محمد شیرازی در اواخر ع ۷۰۶/۲، از کتاب اللقیط است تا پایان نیمه نخستین، مجلد پنجم است، با تملک عبدالحی بن محمد بن محمد کاتب و محمد بن یحیی بن اسماعیل رسولی غسانی، با شعری از محمد ناصحی تبریزی به خط خودش، در پایان آمده: روزی که نه شادی و نه شیون ماند
نه دست و قلم نه روح و نه تن ماند
با خاطر دوستان دهد یاد مرا

خطی که به یادگار از من ماند

العناصر المبین فی شرح القوانین:

از حاج میرزا ضیاءالدین محمد حسین بن میرزا محمد علی حسینی مرعشی شهرستانی حائری (۱۲۵۵ - ۱۳۱۵) که در روز یکشنبه ۱۴ ع ۱۲۷۷/۲ و روز پنجشنبه ۳ صفر ۱۲۸۴ ساخته است (ذریعه، ۳۴۹/۱۵؛ اعلام الشیعه، ۶۲۷/۱).
* به خط پدر آقای شهاب‌الدین مرعشی در روز پنجشنبه ۶ ع ۱۲۸۳/۱.

عوامل العلوم:

از شیخ عبدالله بن نورالله بحرانی (ذریعه، ۳۵۶/۱۵).

* به خط مؤلف، مجلد ۲۲ و ۲۷.

عوالی اللثالی العزیزیه فی الاحادیث الدینیة:

از ابن ابی‌جمهور احسائی (ذریعه، ۳۵۸/۱۵).

* نستعلیق سده ۱۰ و ۱۱، انجام افتاده.

عیون اخبار الرضا:

از ابن‌بابویه قمی رازی ایلاقی.

* نسخ محمد طاهر بن محمد علی در روز چهارشنبه پایان شوال ۱۱۰۸، مقابله کرده محمد بن منصور موسوی قاری کرمانشاهی در روز چهارشنبه ۲۳ ذح ۱۱۲۵.

غ

غایة المرام فی شرح تهذیب الاحکام:

از سید نعمت‌الله جزایری شوشتری در هشت مجلد (ذریعه، ۱۸/۱۶).

* نسخ محمد حسن بن علی‌اکبر موسوی حسینی جزایری در روز ۸ شعبان ۱۱۱۹، از جزو سوم تألیف روز سه‌شنبه اواخر ع ۱۰۹۳/۲.

* نسخ محمد تقی بن ملا ابوطالب شوشتری در ۱۱۲۳ از جزو سوم، تألیف آغاز شعبان ۱۰۹۳ در شوشتر.

پنج بخشی فی یوم الاربعاء فی شهر ذی‌القعدة ۹۹۸.
* نسخ سده ۱۰ و ۱۱، در پایان شش صفحه لغت فارسی به هندی است، با مهر:
«ز اقبال و بخت جهانگیر شاه

مرادی که داری سب (؟) بخواه»
و اعتمادالدوله و ابوالبرکات بن مبارک، با یک یادداشت تحویل همه از سده ۱۱، بهان دو روپیه، ربعی، ۱۲۷ گ، ۱۸ اس. فضائل علی امیرالمؤمنین:
از عبدالله بن احمد بن حنبل.
* نسخ سده ۸، آغاز و انجام افتاده، جزو یکم است و پارهای از جزو دوم.

فقه القرآن المنتزع من کلام الملك الديان:
از قطب‌الدین سعید راوندی که در ۵۶۳ ساخته است (فهرست میکروفیلها، ص ۳۶۰؛ ذریعه، ۱۶/۲۹۵).

* نسخ احمد بن معین بن همایون در چاشت روز آدینه ۱۹ رمضان ۸۰۷ که نسخه از آن او بوده و بیشتر آن را خود نوشته است، مقابله و تصحیح شده با نسخه نوشته شده از روی نسخه اصل راوندی، عنوان درشت و شنگرف، از آغاز و میانه افتاده بدینگونه:

از آغاز نزدیک به ۲۲ برگ یا دو کراسه.

میان برگ ۱۰ - ۱۱	۴ برگ افتاده
میان برگ ۴۱ - ۴۲	۱ برگ افتاده
میان برگ ۶۰ - ۶۱	۲ برگ افتاده
میان برگ ۷۶ - ۷۷	۱ برگ افتاده
میان برگ ۸۵ - ۸۶	۳ برگ افتاده
و میان برگ ۱۶۶ - ۱۶۷	افتاده دارد.

ربعی از کراسه ۴ تا ۱۴ با نام سوره‌ها و شماره آیتها در هامش، با تاریخ ۱۲۴۱ در پایان، ۱۶۹ برگ مانده و کراسه‌های آن ۱۱ برگ است و کراسه ۱۳ در ۱۲ برگ است.

الفلك السيار في ليجج البحر الزخار:

از الهادی لدین‌الله عزالدین بن حسن بن الهادی علی بن المؤید بالله بن جبرئیل حسنی یمانی (هجرة فله شام صعده شوال ۸۴۵ - رجب ۹۰۰) در شرح البحر الزخار از المهدی لدین‌الله احمد بن یحیی بن المرتضی (ذمار ۷۷۵ - ظفیر حجة ظفر ۸۴۰) (فهرست آمبروزیانا، ۵۶/۲ و ۵۷ و ۶۷ و ۷۵؛ اتحاف المسترشدين، ص ۶۸ و ۷۳) که تا حج و در دو مجلد

باید باشد و او را کتب دیگری هم هست.

* نسخ سده ۱۱ و ۱۲، تا مسأله ۱۵ فصل ۳ «فی بیان ما یلزم الرعية للامام» است، در آغاز نسخه بندی است منقول از خط مؤلف درباره شرح رموز این کتاب، با تملک ۱۱۰۹ و ۱۱۶۲ و ۱۱۷۹ و ۱۲۰۴ و ۱۲۱۱ از دانشمندان زیدی در ص ع.

ق

قنادیل العسجدات فی معرفة احکام القضاء والشهادات
از مولی محمد بن محمد علی هرنندی اصفهانی که در رمضان ۱۲۲۲ ساخته است (ذریعه، ۱۷/۱۷۲).

* نسخ اصغر پسر مؤلف در روز پنجشنبه ۱۵ ع ۱۲۴۰/۱.
قواعد الاحکام: علامه حلی.
* نسخ محمد بن صدقه بن حسین بن فائز در روز سه‌شنبه ۱۴ ع ۷۵۶/۲ در نجف.

* نسخ عزالدین حسین بن شمس‌الدین محمد انصاری استرآبادی در روز آدینه ذ ح ۹۰۵، عنوان و نشان شنگرف، با اجازه محقق کرکی به او در ۱۱ شوال ۹۰۸، محشی، وقف دختر سید داماد بر فرزندان خود در رجب ۱۰۵۸.

ک

الکافی: کلینی.

* نسخ معرب ۸ ذ ح ۹۵۳، با تاریخ پنجشنبه ۶ ذ ح ۹۵۳ و ۲۷ ذ ق ۹۵۳، با مقابله شهید ثانی در آغاز ج ۲/۹۵۴ به خط خود او، با تاریخ ۱۲ ع ۹۵۳/۱.

* نسخ علی‌اصغر سبزواری در ۱۱ رمضان ۱۰۷۴، با حواشی به خط محمد جعفر بن سلیمان دشت بیاضی قاینی در ۱۰۸۵، با اجازه مجلسی بهمین قاینی در محرم ۱۰۸۶، با سرلوح زرین و جدول زر و شنگرف و لاجورد، جلد سوخت، از آغاز است تا روضه.

* اصول است با اجازه مجلسی دوم به مولی محمد رضای اردبیلی.

* نسخ روز دوشنبه نیمه ع ۱۰۷۶/۲، مقابله شده، با اجازه مجلسی دوم به خط خود مولی عبدالرضا، از اصول است تا جنایز، با فهرست.

* نسخ محمد صادق بن حاجی قربان علی خراسانی مشهدی ملا امامی در شب شنبه شعبان ۱۰۹۲ که آن را نزد

کشف الاسرار و عدة الابراز:

از فخرالاسلام ابوالفضل احمد میبیدی (ذریعه، ۱۶/۱۸؛ ادبیات، ۲۹/۲).

* نسخ روز آدینه نیمه ذح ۸۳۳، عنوان شنگرف، از سوره نمل تا صفات، با تملک حسن عسکری بن حسن رضا خادم شریف منشی حسینی در ۱۰۷۲.

کشف الالتباس عن موجز ابی العباس:

از شیخ مفلح بن حسن صیمری، شاگرد ابن فهد حلی، در شرح الموجز الحاوی للفتاوی استادش (ذریعه، ۲۰/۱۸).

* نسخ سده ۱۰، عنوان شنگرف.

* نسخ روز سه شنبه ۹ ذح ۱۲۵۳، محمود بن علی نقی بن جواد طباطبائی آن را با نسخه کهنی که از روی آن نوشته شده در شب چهارشنبه ۲۴ ذح ۱۲۵۳ مقابله کرده است.

کشف الرموز:

از عزالدین حسن بن ابی طالب یوسفی آبی (ذریعه، ۳۵/۱۸).

* نسخ سده ۷ و ۸، آغاز نونویس، انجام افتاده.

کشف الظلام عن وجه شرایع اسلام:

از شیخ محسن بن حاج مرتضی اعصم نجفی، درگذشته ۱۲۳۸، که کمتر از یازده مجلد نیست و برخی از آنها تاریخ ۱۲۳۴ تا ۱۲۳۶ دارد (ذریعه، ۴۰/۱۸).

* نسخ محرم ۱۲۴۶، مجلد یکم.

کنز الدقایق و بحر الغرایب:

از میرزا محمد بن اسماعیل بن جمال الدین قمی مشهدی که مجلد نخستین را در روز پنجشنبه ۷ ج ۱۰۹۴/۲ ساخته و تا سال ۱۰۹۷ به نگارش آن می پرداخته است (ذریعه، ۱۵۱/۱۸ و ۱۵۳؛ سپه، ۴۵۰/۵).

* نسخ رجب ۱۲۶۱، هر چهار مجلد و کامل.

کنزالمعانی فی شرح حرز الامانی: ابراهیم بن عمر جعبری.

* نسخ اسعد بن محمد بن احمد بن محمد بن محمود

بن احمد بن حاجی محمد کرمانی در روز دوشنبه پایان رجب ۷۶۴ در مدرسه زاهدیه ایکجیه (پایان جزو یکم).

ل

لباب الاربعین فی اصول الدین:

از سراج الدین ابوالثناء محمود بن ابی بکر، درگذشته ۲۸۲، متن از امام رازی است.

محمد رحیمای هروی و محمد باقرا و آقا حسین خوانساری و محمد نصیر ملا امامی اصفهانی و مولانا خواننده است، با فهرست مطالب از خود او، با اجازه حر عاملی مورخ ۱۰۹۲، با اجازه محمد نصیر شریف خادم به همین نویسنده نسخه در ۱ شعبان ۱۰۹۲، اصول است تا عشرت.

الکامل الفرید فی تجرید التفرید:

از محب الدین ابوموسی جعفر بن مکی بن جعفر موصلی، درگذشته دوشنبه ۱۴ ع ۷۱۱/۲ در شیراز که در ۶۸۳ تا ۷۰۱ ساخته و در شرح مفردات نافع و ابن کثیر و ابوعمر ابن العلاء و ابن عامر و عاصم و حمزه و کسائی است در هفت کتاب.

(مجله وحید، ۸۵۸/۴۵؛ مجلس، ۱۴۰/۹ و ۳۲۲/۱۲؛ دانشگاه، ش ۵۲۳۲؛ فهرس المخطوطات المصورة، ۱۲/۱).

* نسخ و نستعلیق سده ۱۰، کتاب سوم و چهارم.

کتاب خدمة الاغریقیا و رتبة فاشین السحرية و خدمة اسرار القداس و احتیاج الكاهن و الشماس و القدیس الكبير فسیل بوس والبروجیزمانا و المنسوب الی القدیس غریقوریوس. مؤلف آن یوحنا فم الذهب است که درباره آن در کتاب المخطوطات لکته النصرانیة اب لويس شیخو یسوعی (چاپ ۱۹۲۴، بیروت ص ۲۱۸) القدیس بطریک القسطنطنیة و امام الخطباء الكنسیین آمده است و او در ۴۰۷ م درگذشته و چندین کتاب دارد که به یونانی است و بسیاری از آنها به عربی هم درآمده است.

این یکی گویا همان لیتورجیة (Liturgie) القدیس یوحنا فم الذهب باشد که نسخه های آن بسیار است و نسخه عربی و یونانی و سریانی هم دارد. او راست کتاب الكهنوت که در بیروت به سال ۱۹۰۴ به چاپ هم رسیده است. در مجله المشرق ۱۲ (۱۹۰۹) ۲۵۰ - ۲۵۳ سرگذشت او هست.

* نسخ سده ۱۰، نشان شنگرف، ربعی، برخی از دعاها در دو ستون یکی به عربی و دیگری به سریانی است.

الکشاف عن حقایق التنزیل: زمخشری.

* نسخ معرب علی بن خلیل بن علی بن حسین، از سده ۷ و ۸، جزو دوم.

* نسخ محمد بن عبدالله در آغاز ع ۷۵۷/۱، بخش نخستین نسخه کهنه تر است، از نیمه سوره مریم است تا سوره صافات.

* نسخ معرب سده ۸ و ۹.

- * نسخ سده ۷ و ۸، عنوان شنگرف، انجام در فصل چهارم در امامت افتاده.
- لطائف غیائی: امام فخر رازی (ذریعه، ۳۱۶/۱۸).
- * نستعلیق سده ۱۰، در پایان نانویس.
- لوائح اللوحین فی اسرار شهادة الحسین:
از محمدباقر بن مرتضی طباطبایی یزدی نجفی،
درگذشته ۱۲۹۸ در کربلا، در مقتل (ذریعه، ۳۷۵/۱۸).
- * مجلد نخستین ساخته روز دوشنبه دهه نخستین ماه ششم ۱۲۹۶، نسخه اصل.
- * مجلد نخستین نوشته امان‌الله اردبیلی، در روز یکشنبه ۱۶ ج ۱۲۹۵/۱.

م

المبسوط:

- از محمد بن محمود بن محمد بن احمد بن علی شریف سمرقندی مجتهد همدانی، در چهار بخش.
- * نسخ حسام‌الدین بن احمد در روز شنبه ع ۱۰۲۹/۱ (ط ل غ).
- مجمع البیان: طبرسی.
- نسخ احمد بن یحیی بن علی مرندی در روز ۱۷ ع ۷۳۹/۱، جزو هشتم.
- مجمع البحرين و مطلع النیرین: شیخ فخرالدین طریحی درگذشته ۱۰۸۵.
- * نسخ سید طعمة بن سید علی در ج ۱۰۹۴/۲ و روز سه‌شنبه صفر ۱۰۹۵، با فوائد و ملحقات، مورخ روز یکشنبه ۱۴ ع ۱۲۸۱/۱.
- مجمع البحرين و ملتقى النیرین:
از مظفرالدین احمد بن علی ثعلب ابن ساعاتی بغدادی،
درگذشته ۶۹۴ که در ۸ رجب ۶۹۰ ساخته است (چلبی).
- * نسخ ابوالرضا مظفر بن سید علی جوینی در روز آدینه ۱۱ شعبان ۷۲۴ از روی نسخه منقول از خط مصنف و مقابله شده با آن، و وقف شده در خزانه کتب سمیاسطیه دمشق و با اجازه او به رکن‌الدین سمرقندی مورخ رجب ۶۹۰ در مدرسه مستنصریه، سپس با نسخه عمادالدین عبدالوهاب سیواسی و نجم‌الدین زکریای ارزنجانی در ۷۲۵ مقابله شده و این گواهی مقابله اخیر به خط عبدالوهاب بن علی حنفی است.

مجموعه دارای:

- ۱ - مؤائد المتسحرین فی شرح دعاء السحر: از احمد بن حسن یزدی مشهدی به فارسی.
- ۲ - شرح دعاء الصباح، هر دو شماره به خط مؤلف.
- مجموعه دارای دو رساله:
- نستعلیق سده ۱۱، عنوان شنگرف، ناتمام.
- ۱ - رساله فی تحریر السکوک و القبالات و انموذج فی علم الشروط و السجلات:
- کاکلی بن محمود کاکلی، در چند فصل، به عربی و فارسی.
- ۲ - منشآت فارسی، گویا از میبدی.
- مجموعه دارای هشت رساله:
- نسخ نویسانده محمد هادی بن مرتضی.
- ۱ - الفتنامه؛
- ۲ - زاد السالك؛
- ۳ - شرایط الايمان؛
- ۴ - المحاکمة الواقعة بین الطائفتین من فرق الاسلام؛
- ۵ - جواب و سؤال طائفة من اهل مولتان؛
- ۶ - الانصاف؛
- ۷ - رفع الفتنة؛
- ۸ - آیینة شاهی.
- همه از فیض کاشانی است.
- مجموعه دارای سه رساله:
- نسخ سده ۸ و ۹، عنوان شنگرف.
- ۱ - الرعاية فی تجوید القرائة و تحقیق لفظ التلاوة: از محمد مکی بن ابی طالب قیسی مقری؛
- ۲ - التیسیر: ابو عمر عثمان بن سعید دانی؛
- ۳ - عقيلة اتراب القوائد فی اسنى المقاصد: ابومحمد قاسم بن فیره شاطبی، نظم المقنع ابو عمرو عثمان بن سعید دانی است (آستان قدس، ش ۲۳).
- مجموعه دارای:
- ۱ - الدر النضید من مجموعة الحفید یا جواهر العلوم: شیخ احمد بن یحیی بن محمد بن سعد محقق تفتازانی، ساخته ۸۹۴ در هرات (دانشگاه، ۴۹۰۸؛ مجلس، ۲۱/۵)؛ نستعلیق سده ۱۰.
- ۲ - حاشیة بر متنی در منطق، به عربی؛
- ۳ - حاشیة بر متنی در کلام به عربی، نوشته ۱۵ شعبان ۹۰۶، این دو به خط دیگری است و به یک خط؛

- ۵- گزیده‌هایی از مشارق الانوار برسی؛
 ۶- مناظرة شیعة علی مع ابی بکر؛
 ۷- مختصر فی علوم الصوفیة: ابن خفیف شیرازی، به روایت سلمی، به عربی، انجام افتاده؛
 ۸- الالفیة: شهید اول، با اجازه انهاء به خط محمد بن علی صفی؛
 ۹- نظم الالفیة للشهید: حسن بن راشد، نوشته محمد بن علی صفی در ۲۱ ذق ۹۱۰.
 مجموعه:
 نسخ، با تاریخ ۹۷۴ در پایان ش ۱ و ۳، جدول و عنوان شنگرف، ربعی.
 ۱- خلع الازار فی وصف العذار: شمس‌الدین، محمد نواجی؛
 ۲- صحایف الحسنات: همو؛
 ۳- الشفاء فی البدیع الاكتفاء: همو؛
 ۴- من غاب عنه المطرب: ثعالبی.
 مجموعه نسخ، ربعی، دارای:
 ۱- عرایس البیان فی حقایق القرآن: روزبهان شیرازی، نوشته ۱۳ رجب ۸۹۵، مقابله شده با نسخه نوشته شده از روی خط روزبهان، آغاز افتاده، گویا گزیده‌ای است از آن؛
 ۲- مکنونات الحدیث المشهور بعرایس الحدیث: از همو، به همین خط، مورخ ۱۹ ع ۸۹۵/۲، مقابله شده با نسخه صحیح (۵۹ گ ۲۵ س). در تحفة العرفان (ص ۱۸ و ۸۱) و روح الجنان (ص ۲۵۸ و ۳۴۱) از آن یاد شده است (نیز دیباجة عبهر العاشقین ص ۶۸ و دیباجة روزبهان‌نامه، ص ۴۲ و ۴۴).
 آغاز: بسم‌له. الحمد لله الذی اصطفی المصطفی علی جمیع المرسلین و من بارساله منه الی الخلق اجمعین ... اما بعد فقد وجدت اهل علوم الظاهر قد صنفوا فی تفسیر ظاهر احادیث النبی ﷺ دواوین كثيرة للمتقدمین مثل الموطاة وللمتأخرین مثل شرح السنن و ما وجدت مشایخنا من صنف کتابا مفردا فی حقایق تفسیر غرائب الحدیث الاقلیل شرح بعض متفرقاته فی کتب شتی، فاحببت ان اصنف کتابا فی تفسیر غریب حدیث رسول الله.
 انجام: هذا شرح مشایخنا بعض احادیث النبی ﷺ و رصعت آخره بتفسیر الشیخ الامام ابوسلیمان الخطابی ما ذکره من لطائف الحدیث و ما ذكرت من تفاسیر الحدیث الابذة و لمحة من حقائقها و ما وشحت به کتابی من تفسیره

- ۴- شرح کتابی در منطق، نسخ میانه‌های ع ۹۰۷/۱.
 مجموعه از سده نهم، دارای:
 ۱- مفتاح الغرر لفتح الباب الحادی عشر: خضر بن محمد رازی هبلرودی، نوشته محمد بن علی بن علی بن محمد بن طی در روز پنجشنبه ۸ ع ۸۵۱/۱، مقابله شده؛
 ۲- رساله در صرف به عربی، ناقص؛
 ۳- اللمعة الدمشقیة: شهید یکم، نوشته روز آدینه محرم ۸۶۳.
 مجموعه نسخ ۱۰۷۴، دارای:
 ۱- الرعاية فی شرح بداية الدراية: شهید ثانی، متن هم از خود او، با اجازه شیخ علی حفید شهید ثانی به پسرش، حسین (۱۰۵۶ - ۲۱ ذح ۱۰۷۸)، نویسنده نسخه در ۱۸ ذح ۱۰۷۴ و او این نسخه را در روز آدینه ۵ محرم ۱۰۷۴ نوشته است؛
 ۲- خلاصة الاقوال فی معرفة الرجال: علامة حلی، به خط همان حسین در ۱۰ ع ۱۰۷۴/۱.
 مجموعه دارای سه رساله:
 ۱- الفرائض النصیریة: خواجه طوسی، نسخ حسن بن علی حسینی در کاشان در نیمه محرم ۶۸۹؛
 ۲- منهاج الکرامة: علامة حلی، نسخ مسعود بن جارالله مطلبی در ۵ ع ۹۴۱/۱؛
 ۳- مبادئ الوصول الی علم الاصول: علامة حلی (ذریعه، ۴۳/۱۹).
 نسخ هارون بن حسن بن علی طبری در روز دوشنبه ۲۱ شعبان ۷۰۰ در حله با اجازه انهاء خود علامه در ع ۷۰۱/۱ در آخر، با اجازه همو به نجم‌الدین حسن بن علی بن محمد طبری در اواخر ع ۷۰۱/۱ در آغاز نسخه.
 مجموعه: از سده ۱۰، دارای:
 ۱- الجواهر: ابن داود حلی، به نظم عربی در فقه، نسخ ۱۱ شعبان ۹۱۸ در کاظمین؛
 ۲- البیان: شهید اول، نسخ علی بن محمد بن حسن عاملی در روز ۲۸ صفر ۸۴۳، با اجازه انهاء احمد بن محمد بن علی بن خاتون در روز یکشنبه ۲۲ ذق ۹۰۷؛
 ۳- قصیده عربی با قافیة الف، نسخ احمد بن احمد بن محمد بن حسن بن ابی‌جامع عاملی شقرایی در شب یکشنبه ۲۴ رمضان ۹۳۹؛
 ۴- الطرائف: ابن طاوس؛

واكثره من اعلام الحديث الذي رسمه رحمة الله عليه ليكون دليلاً لكتابتنا ومقويًا لتفسيرنا والله اعلم بالصواب.

مجموعه:

نستعليق شاه مراد فراهانی با تاریخ شوال و ذح ۱۰۷۲. هشتاد و یک رساله از ابن سینا و فارابی و خیام و سهروردی و طوسی و فخر رازی و فلو طرخس (الاراء الطبيعية) و سید شریف با «شرح مجموع من کتاب ایامیلخوس لوصا یا فیثاغورث او الذهبية او آداب النفوس» و شرح فصوص فارابی از شنب غزانی.

مجموعه: نستعلیق سده ۱۰ و ۱۱، دارای:

۱ - مشکات العارفين: عبدالرزاق کاشانی؛

۲ - القضاء والقدر: از همو؛

۳ - حدیث «امر الله ولم يشأ و لم يأمر»: از همو؛

۴ - شرح اربعین حدیث مشکل: از همو؛

۵ - الدر الثمین فی فضایل امیرالمؤمنین: از همو؛

۶ - اشرفیت جانب یمین بر جانب شمال: از همو.

همه اینها به فارسی است.

مجموعه دارای دو رساله:

نسخ علی بن ابی سعید بن علی در روز چهارشنبه ۸

محرم ۷۰۴.

۱ - غریب القرآن: ابن قتیبة دینوری؛

۲ - رسالة فی الشعر والادب: از همو.

مجموعه دارای:

رسالة عرفانی عبیدالله بن محمد بن عبدالعزیز سمرقندی، اوراد الاسبوع شیخ اکبر، لوامع جامی، اقوال اصحاب ظاهر و تأویل آن در چند فصل، پراکنده‌هایی از احادیث به عربی و فارسی، شهاب الاخبار قضاعی نوشته علی بن حسین بروغالی در محرم ۷۴۶، وصیت‌نامه امام جعفر صادق، اشعار امام زین‌العابدین، قوافی به ترتیب تهجی به خط همین بروغالی در ۷۴۰، پراکنده‌های دیگر، وصیت پیغمبر به علی علیه السلام به عربی نوشته همین بروغالی در ۷۴۰، نثر اللثالی نوشته او، کلمات قصار علی علیه السلام به روایت حارث اعور ملکی نوشته همو در ۷۴۰، روایاتی از امام زین‌العابدین علیه السلام به روایت سفیان بن عینیة از زهری بن شهاب با تفسیر آنها به نظم، احادیث پیغمبر و امامان به همین خط، احادیث دیگر به همین خط، خطب و لمعات

فخرالدین عراقی به همین خط، شعر همام و مولوی و بایزید و عراقی و سعدالدین اصیل، کیمیای سعادت ناقص، دوازده سورة تورات، احادیث نبوی مورخ ۷۴۰، احادیث به روایت ابوالغنائم هبة‌الله بن محمد از ابویعلی محمد بن حسن بن جعفر از شیخ مفید، با پراکنده‌های فراوان.

مجموعه:

نسخ جمال‌الدین ابوالفتوح احمد بن ابی‌عبدالله بلکو بن ابی‌طالب بن علی آوی، با اجازه علامه حلی به همین آوی در رجب ۷۰۵ در ص ع ش ۲، و اجازه دیگر او در ۲۱ رجب ۷۰۵ به همین آوی در آن، با اجازه فخرالدین محمد حلی به او در ش ۳ (ذریعه، ۷۶/۱ و ۲۴۳؛ مجلس، ۳۴۶/۵).

۱ - القواعد الالهية فی الکلام والحکمة یا قواعد المرام

فی علم الکلام:

کمال‌الدین ابن میثم بحرانی که برای ابوالمظفر عبدالعزیز بن جعفر در چند قاعده ساخته و در ۲۰ ع ۶۷۶/۱ به پایان برده است. نوشته آوی در نیمه روز ۲۰ رجب ۷۱۷ (ذریعه، ۱۷۹/۱۷ و ۱۹۱؛ مجلس، ۲۹۳/۱۵، ش ۹۳۸۸)؛

۲ - مبادئ الوصول الی علم الاصول: علامه حلی، نوشته

آوی در نیمه روز ۲۱ رمضان ۷۰۳؛

۳ - نهج المسترشدين: از همو، به همین خط با سه

صفحه نونویس در پایان.

مجموعه: نسخ به یک خط، دارای:

۱ - احادیث نبوی؛

۲ - اختیارات هر روزی از ماه به حساب پارسیان به

روایت از امام جعفر صادق؛

۳ - کتاب الدعوات، به فارسی کهن در دیباچه آن، با ورد

شهاب‌الدین سهروردی، با شعری فارسی از روزبهان بقلی؛

۴ - منتخب احیاء علوم‌الدین غزالی در چهار قسم، نوشته

ابن خطیب جوینی در روز یکشنبه ۳۰ ج ۶۹۷/۲.

مجموعه نسخ سده ۶ و ۷:

۱ - شرح لامية العرب للشنفری؛

۲ - شرح مقصورة ابن‌درید.

مجموعه دارای:

۱ - شرح رسالة نفس الامر للطوسی: دوانی؛

۲ - شرح رسالة نفس الامر للطوسی: مولی محمد حنفی

تبریزی هروی ساخته در روز پنجشنبه ۷ ع ۷۲۲/ در هرات،

سلیمان بیک بن امیر طاشخون، شارح، عبدالمحسن قیصری، درگذشته ۸۷۲ است.

مجموعه:

نسخ و نستعلیق سده ۸ و ۹، در آغاز، مهر کتابخانه ابراهیم عادل شاه، مورخ ۹ شعبان ۱۰۲۸، هنگام گشودن شهر محمدآباد دیده می‌شود.

۱- الاسباب والعلامات: نجیب‌الدین سمرقندی، نسخ مظهر بن نصیر طبیب در نیمه ع ۷۶۴/۲، با اجازه قرائت ابن‌الکتبی شافعی در آغاز محرم ۷۴۸ به مظهرالدین فتح‌الله؛

۲- تحریم الدفن: جالینوس، تعلیق ع ۸ ۸۷۴/۲؛

۳- اصول ترکیب الادویة: سمرقندی، در ۱۹ باب، نوشته همان مظهر طبیب در پایان ذق ۷۵۷؛

۴- قوانین ترکیب الادویة القلیبیه: سمرقندی، در دو صفحه. مجموعه: نستعلیق سده ۱۲؛

۱- رساله عبدالجلیل بن صدرالدین الله‌آبادی چستی در تصوف، به فارسی؛

۲- رساله درباره خلافت امیرمؤمنان علی رضی الله عنه و نص به فارسی؛

۳- علم النقاط: عبدالجلیل بن صدرالدین الله‌آبادی چستی، نوشته روز دوشنبه ۱ محرم ۱۱۲۰ در شاهجهان‌آباد؛

۴- رساله در شرح حدیث «کنت و علی نوراً بین یدی الرحمن» به فارسی؛

۵- رساله در نماز به فارسی؛

سپس پراکنده‌های دیگر است و گزیده‌ای از سفینه النجاة و مصباح العابدین؛

۶- رساله فی آداب البحث: به عربی؛

سپس دعا و طلسم و قیافه و غالب و مغلوب و بندی از حرز الامان کاشفی است.

مجموعه نسخ سده ۱۱، ۳۵۷ ص، ربعی:

۱- احکام النساء؛

۲- المسائل الصاغانیه؛

۳- جواب اهل الحائر فی سهو النبی؛

۴- الاشراف فی عامه فرائض الاسلام علی مذاهب

آل الرسول - علیه السلام -؛

۵- شرح المنام الذی راه الشیخ و مناظرته؛

۶- مختصر من الکلام علی الزیدیة؛

نوشته سلطان محمد بن علی شاه اصفهانی در پایان ج ۹۶۲/۱ در بردع (مدرس، ۲۶۳ و ۳۴۴؛ آستان قدس، ش ۸۱۵)؛

۳- رساله فی ان التصورات لا تحتمل عدم المطابقة:

دوانی، نوشته در بردع (آستان قدس، ش ۹۹ منطق)؛

۴- رساله فی ان التصورات لا نقیض له: دوانی؛

۵- حاشیه علی تقسیم العلم بالتصور والتصدیق (همانجا)؛

۶- رساله فی تمام المشترك: احمد جندی (همانجا)؛

نوشته در ۴ ح ۹۶۲/۲؛

۷- رساله در تحقیق در مجاز، به همان خط و مورخ ۲۰

ج ۹۶۲/۱؛

۸- رساله فی الوسائط، نوشته در ۹۶۲ در بردع؛

۹- مناظره الدوانی مع الدشتکی فی مغالطة «کل

کلامی کاذب»؛

۱۰- شرح الرسالة السمرقندیة فی الاستعارات:

عصام‌الدین اسفراینی، به همان خط و مورخ ۱۰ ج ۹۶۲/۲

در بردع؛

۱۱- تحقیق کلیات: قطب‌الدین رازی، به همان خط

و مورخ ۹۵۲ در نزدیک شمکور گنجه.

در مجلد نهم فهرست مجلس (ص ۴۰۸) و مجلد دهم

(ص ۱۱۰) از قطب رازی و در همین مجلد (ص ۹۶۹) از امام

فخر رازی (?) دانسته شده است.

مجموعه:

شصت و نه رساله از غزالی و ابن‌سینا و ابوالقاسم بن باقر

فندرسکی استرآبادی و فارابی و طوسی و اسکندر افرویدیسی

و ابن‌مسکویه و الشیخ الیونانی و ارسطو و سهروردی و دوانی

و یعقوب بن موسی متطبب و کندی و عبدالباقی و افلاطون

(جوامع المقالات الثلاث فی النوامیس) نوشته محمد

ابراهیم بن نصیرالدین محمد.

مجموعه، نستعلیق و نسخ از سده ۹ و ۱۰، دارای:

۱- معیار جمالی و مفتاح بواسحق: شمس فخری،

نستعلیق سید علی بن سید کمال‌الدین حسینی سمرقندی،

از سده ۱۰؛

۲- قصیده فی العروس: ابومحمد عبدالله خزرچی، نسخ؛

۳- شرح هذه القصیده: نسخ عثمان بن ابی‌بکر بن حاج

محمد بن المبشر در روز سه‌شنبه ۹ صفر ۸۸۸؛

۴- شرح رساله العروس لابی‌الجیش الانصاری، به نام

- ۷ - مسأله جرت بین الشیخ و بین القاضی الجشمی فی الامامة و معنی اللفظ المولی.
- ۸ - مسأله فی العدد و الرویه؛
- ۹ - شرح الاجوبه عن المسائل فی العشرة الفصول عما يتعلق بمهدی آل الرسول و هو جواب رئیس ابی‌العلاء ابن تاج‌الملک؛
- ۱۰ - مسأله فی المسح عی الرجلین جرت بین الشیخ و بین ابی‌جعفر النسفی فی مجلس السید الشریف المرتضی؛
- ۱۱ - العویص فی الاحکام؛
- ۱۲ - اقسام المولی فی الاستدلال علی امامه امیرالمؤمنین؛
- ۱۳ - تفضیل امیرالمؤمنین علی سائر البشر؛
- ۱۴ - من املائه فی معنی قول النبی «نحن معاشر الانبیاء لا نورث ما ترکناه صدقه»؛
- ۱۵ و ۱۶ و ۱۷ - مسأله فی الغیبه؛
- ۱۸ - فی النص علی امیرالمؤمنین ساله عنها الباقلانی و اخری فیہ؛
- ۱۹ - مسأله الدامغانی؛
- ۲۰ - المسائل العکبریه.
- مجموعه:
- نسخ سده ۵ و ۶ با یادداشت مورخ ۶۸۸ و ۸۷۴ و ۱۰۸۱، دارای همین رسائل مفید با نهج‌البیان، کمی نقص دارد.
- مجموعه، دارای:
- ۱ - تنزیه الانبیاء و الائمه: سید مرتضی، نوشته حسن بن علی بن حسن بن علی بن حسن حسینی بحرانی توبلی در ۷ ذق ۹۷۰، تصحیح نجیب‌الدین محمد بن شریف عمادالدین محمود، با تاریخ ۱۰۸۰؛
- ۲ - پراکنده‌هایی در فقه و حدیث به همین خط؛
- ۳ - مناسک‌الزیاره، نوشته بحرانی در شهر جرون، در روز سه‌شنبه ۱۹ رمضان ۹۷۱؛
- ۴ - الثاقب فی المناقب، نوشته او در روز یکشنبه ۸ ذق ۹۸۱ در جرون؛
- ۵ - خطبه‌البیان، نوشته او در ۱۸ محرم ۹۶۷؛
- ۶ - خطبه‌البیان به روایت از جعده بن جبیره مخزومی؛
- ۷ - حکایت ادریس؛
- ۸ - حدیث مخضب و روضه بنت انس زاهده انصاریه، به همین خط.
- مجموعه: نسخ مشکى و شنگرف سده ۱۱، دارای:

- ۱ - تحفه المحسنین: محمدرضا بن قاری سبزواری، به نام شاه عباس دوم، به دستور میرزا محمد محسن رضوی متولی، نسخ محمد قاسم بن حسن تبریزی در روز آدینه؛
- ۲ - کنز اللغات: محمد بن عبدالخالق بن معروف گیلانی، نوشته همان تبریزی در ۱۰۸۴؛
- ۳ - رساله و قوف قرآن از روی سجاوندی به فارسی: ابوالکارم محمد زندوی، گویا نوشته همان تبریزی.
- مجموعه: از سده ۱۲، دارای:
- ۱ - امهات الاصول یا شجره طوبی: شیخ الاسلام حسن بن حاج شیخ مرتضی حلی رشتی که در روز پنجشنبه ۱۷ ع ۱۱۹۸/۱ ساخته است، نوشته شب دوشنبه ۱۱ ع ۱۳۰۰/۲، به عربی در کلام شیعی در دوازده بند و خاتمه و مکمله؛
- ۲ - سؤال و جواب: از همو که پس از شجره طوبی به فارسی ساخته است، به همین خط.
- مجموعه:
- نسخ به یک خط در هر دو شماره، ۲۷۴ گ، ۲۱ س، قطع وزیری.
- ۱ - الذخیره فی علم الکلام: سید مرتضی (۱ پ - ۱۵۴ پ).
- در ادب المرتضی (ص ۱۴۵ و ۱۵۰ و ۱۵۲ و ۱۶۵) از آن یاد شده و مؤلف آن نسخه را ندیده بوده است. در مجموعه شیخ آقا بزرگ تهرانی ص ۲۱ - ۳۱ (فیلم، ۱۱۶۲؛ دانشگاه، ص ۵۷۴ فهرست) چند بندی از آن هست با عنوان «مجموعه من کلام المرتضی فی فنون الکلام». نسخه‌ای از آن در کتابخانه مدرسه غرب همدان هست (نشریه، ۳۵۶/۵؛ فیلم، ش ۳۲۴۴). از این نسخه هم فیلمی در دانشگاه هست (ش ۳۲۹۵).
- در عدة الاصول شیخ طوسی، ص ۳۴ از ذخیره (ص ۲۲۵ نسخه همدان) نقل شده است.
- سید مرتضی در آن از آثار خود یاد می‌کند؛ مانند:
- ۱ - الشافی (ص ۳۶۲، ۲۹۸، ۳۸۲، ۳۰۴، ۳۲۰، ۳۲۱، ۳۲۲ و ۳۷۰ نسخه همدان)؛
- ۲ - الملخص (۶۹)؛
- ۳ - تنزیه الانبیاء و الائمه (۲۳۳ و ۲۳۶)؛
- ۴ - کتاب فی جهة اعجاز القرآن (۲۷۷ - ۲۷۸)؛
- ۵ - الموضح عن اعجاز القرآن (۲۸۷)؛
- ۶ - المقنع فی الغیبه (۳۱۱)؛

- فصل فی ان الجواهر لا یفنی الا بضد الجواهر باقیة
 ۲۱ پ
 فصل فی وجوب فناء الجواهر بالضد الواحد ۲۲ پ
 فصل فی صحة الاعادة علیه ۲۳ ر
 فصل فی ذکر ما یجب اعادته ۲۳ ر
 ۴ - باب الکلام فی المعارف والنظر واحکامها وما یتعلق
 بهما: ۲۳ پ
 فصل فی حد العلم و بیان مهم احکامه ۲۳ پ
 فصل فی ذکر النظر و بیان مهم احکامه ۲۴ پ
 فصل فی ان النظر یولد العلم ولا یولد الظن ولا الشک
 ولا شیء سوى العلم ۲۵ ر
 فصل فی ابطال التقلید ۲۶ ر
 فصل فی ان العباد یقدرون علی المعارف وانها من فعلهم
 ۲۶ پ
 فصل فی وجوب النظر فی معرفة الله تعالی و جهة وجوبه
 و انه اول الواجبات ۲۷ ر
 فصل فی کیفیة حصول الخوف للعاقل حتی یجب علیه
 النظر والکلام فی جنس الناظر و صفته ۲۸ ر
 فصل فی انه تعالی موجب علی کل عاقل معرفته وان
 المعرفة الضرورية لا یقوم فی اللطف مقام المكتسبة وما
 یتصل بذلك ۲۹ پ
 ۵ - باب الکلام فی اللطف:
 فصل فی معنی اللطف والعبارات المختلفة عنه و اشارة
 الی مهم احکامه ۳۲ پ
 فصل فی الدلالة علی وجوب اللطف وقبح المفسدة ۳۳ پ
 فصل فی حکم تکلیف من لا لطف له او من لطفه فی القبح
 ۳۴ پ
 فصل فی انه تعالی لو لم یفعل اللطف لم یحسن منه
 عقاب المكلف ۳۵ ر
 فصل فی اللطف اذا کان علی وجه فی الفعل دون وجه ۳۵ ر
 ۶ - باب الکلام فی الاصلح:
 فصل فی ذکر معانی الفاظ تدرو بین المتکلمین فی هذه
 المسألة ۳۵ پ
 فصل فی ذکر الادلة علی ان الاصلح فیما یرجع الی الدین
 لا یجب علیه تعالی ۳۶ ر
 ۷ - باب الکلام فی الالام:
 ۳۸ پ

- ۷ - المسائل الطرابلسیات (۲۵۵) (چهار تا است سومی
 آن مورخ ۴۲۴) (ذریعه، ۲۲۶/۶؛ دیباچه ذریعه مرتضی، ۱۸).
 چنین است فهرست مطلبهای آن:
 فی انا نفعل علی سبیل التولية؛ ۱ پ نسخه مرعشی
 فی ان من فعل الفعل متولد اهل یجوزان یفعل بعینه
 مبتدا وهل فصل بین القديم والمحدث فی ذلك؛ ۲ ر
 ۱ - باب الکلام فی الاستطاعة واحکامها وما یتعلق بها: ۲ پ
 فصل فی اثبات القدرة. ۲ پ
 فصل فی ان القدرة متعلق بالمتفق والمختلف من
 اجناس مقدورات العباد و کیفیة تعلقها بذلك و وجوهه. ۳ ر
 فصل فی الدلالة علی ان القدرة یجب ان یتقدم الفعل. ۶ ر
 فصل فی الکلام علی بقاء القدرة و بیان الصحيح منه. ۸ ر
 فصل فی ابطال تکلیف ما لا یطاق. ۱۰ ر
 فصل فی ابطال البدل. ۱۰ پ
 ۲ - باب الکلام فی التکلیف:
 فصل فی جملة هذا الباب. ۱۱ ر
 فصل فی حقیقة التکلیف. ۱۱ ر
 فصل فی صفات المكلف. ۱۱ پ
 فصل فی بیان الغرض بالتکلیف و وجه الحکمة فیهِ و فی
 ابتداء الخلق ۱۱ پ
 فصل فی بیان صفات الافعال التي یتناولها التکلیف. ۱۳ ر
 فصل فی الکلام فیما یتعلق بالمکلف و ما یجب ان یتعلق
 علیه ۱۳ ر
 فصل فی ماهیة الانسان ۱۳ ر
 فصل فی الصفات والشرائط التي یتعلق بها المكلف ۱۵ ر
 فصل فی الکلام فی حسن تکلیف الله تعالی من یعلم انه
 یکفر ۱۶ پ
 فصل فی صحة ارادة ما علم المرید انه لا یقع ۱۶ پ
 فصل فی حسن تکلیف الله تعالی من یعلم انه یکفر ۱۷ ر
 فصل فی تمييز وجوه حسن التکلیف ۱۹ پ
 فصل فی وجوب انقطاع التکلیف ۲۱ ر
 فصل فی ان الثواب لا یقترن بالتکلیف ولا یتعقبه من
 غیر تراخ ۲۱ ر
 ۳ - باب الکلام فی الاعادة و ما یتعلق بها و یرجع الیها: ۲۱ ر
 فصل فی جواز الفناء علی الجواهر ۲۱ ر
 فصل فی ذکر ما یدل علی فناء الجواهر من جهة السمع ۲۱ پ

- فصل فى صفات الثواب واحكامه والكلام فى دوامه
وانقطاعه ٥٦ پ
- فصل فى استحقاق الذم و وجهه وكيفيته و تفصيل احكامه
٥٨ پ
- ١٠ - باب فى احكام العقاب و جهة استحقاقه و تفصيل
احواله: ٦٠ پ
- فصل فى ذكر ما يزيل الثواب او العقاب و يدخل فى ذلك
الكلام فى التحايط ٦٢ پ
- ١١ - باب الكلام فى النبوات: ٦٧ پ
- فصل فى معنى قولنا رسول و نبي ٦٧ پ
- فصل فى بيان حسن بعثة الانبياء ٦٨ پ
- فصل فى بيان وجه دلالة المعجزات على النبوات ٦٩ ر
- فصل فى جواز ظهور المعجزات على ايدى غير الانبياء
٧٠ ر
- فصل فى ان الانبياء لا يجوز عليهم شىء من المعاصى
قبل النبوة و لا بعدها ٧٠ ر
- فصل فى الكلام فى الاخبار ٧٢ پ
- فصل فى الكلام فى حد الخبر و شىء من احكامه ٧٢ پ
- فصل فى ان الاخبار قد يحصل عندها العلم ٧٣ پ
- فصل فى كيفية حصول العلم عند الاخبار و هل هو
ضرورى او مكتسب ٧٣ پ
- فصل فى الكلام فى النسخ ٧٦ پ
- فصل فى الرد على اليهود فى ما يابونه من نسخ
الشرايع ٧٦ پ
- فصل فى الدلالة على صحة نبوة نبينا ٧٨ ر
- فصل فى وقوع التحدى بالقرآن ٧٩ ر
- فصل فى ان القران لم يعارض ٧٩ پ
- فصل فى ان تعذر المعارضة كان على وجه خارق للعادة
٨٢ ر
- فصل فى جهة دلالة القران على النبوة ٨٣ ر
- فصل فى الدلالة على صحة ما عدل القران من معجزاته ٩٠ پ
- ١٢ - باب الكلام فى الامامة ٩٠ پ
- فصل فى الدلالة على وجوب الرياسة فى كل زمان ٩١ پ
- فصل فى بيان صفات الامام ٩٨ ر
- فصل فى الدلالة على وقوع النص بامامة على
امير المؤمنين ١٠٠ پ
- فصل فى اثبات الالم و ذكر مهم احكامه ٣٨ پ
- فصل فى ذكر الوجوه التى يحسن عليها الالم او يقبح ٤٠ ر
- فصل فى الدلالة على ان الالم يحسن اما معلوما او
مظنونا ٤١ ر
- ٨ - باب فى الدلالة على ان الالم يحسن لدفع الضرر
المعلوم و المظنون: ٤١ پ
- فصل فى ان الضرر قد يحسن لكونه مستحقا و هل يقوم
الظن فيه مقام العلم ٤٢ ر
- فصل فى الوجوه التى يفعل تعالى الالم اليها ٤٢ پ
- فصل فى الرد على البكرية ٤٤ پ
- فصل فى الرد على اصحاب التناسخ ٤٥ ر
- ٩ - باب الكلام فى الاعواض: ٤٦ ر
- فصل فى الوجوه التى يستحق بها على الله تعالى العوض
٤٦ ر
- فصل فى انه تعالى بالتمكين من المضار ٤٧ ر
- فصل فى ذكر الوجوه التى يستحق على العباد العوض ٤٨ ر
- فصل فى انه هل العوض دائم او منقطع ٤٩ ر
- فصل فى انه هل يسقط العوض بالهبة و البراء ام لا ٥٠ ر
- فصل فى [انه] هل يزيد مبلغ العوض بالتأخير ام لا ٥٠ ر
- فصل فى انه تعالى لا يجب ان يزيد العوض عند فعل الضرر
٥٠ پ
- فصل فى ذكر ما يلزم من ان الاعواض باتلاف النفوس
و ازالة الاملاك و قطع المنازل ٥٢ ر
- الكلام فى الاجال: ٥٣ ر
- فصل فى ان المقتول كان يجوز ان يعيش لو لا القتل و ان
موته فى تلك الحال غير واجب ٥٣ پ
- فصل فى ان المقتول لا يجب القطع على انه لو لم يقتل
لبقى لا محالة ٥٣ ر
- الكلام فى الارزاق: ٥٣ ر
- فصل فى ان الرزق لا يكون الا حلالا و الحرام لا يوصف
بذلك ٥٤ ر
- فصل فى اضافة الرزق و كيفية طلبه و اجتلابه و الرد على
من حرم المكاسب ٥٤ پ
- الكلام فى الاسعار ٥٥ پ
- الكلام فى الافعال و ما يستحق بها و عليها و تمييز احكام
ذلك و تفضيله: ٥٥ پ

فصل في ذكر جملة من احكام الدعاء ١٥٣ پ

خاتمة الكتاب ١٥٤ پ

أغاز: بسمله. حمد له. وصلى الله على سيد المرسلين محمد وآله الطاهرين وسلم تسليماً [...] في انا نفعل على سبيل التولية. ما دل على اننا نفعل على سبيل المباشرة من وجوب وقوع ذلك بحسب احوالنا و دواعينا ثابت في المتولد فيجب ان يدل فيهما ودليل المدح والذم الذي بيناه في المباشر قائم في المتولد فان الظلم والكذب وهو الاصل في استحقاق الذم لا يكونان الا للمتولدين والاحسان الذي يستحق به الشكر لا يفعله الا متولد وتستبد للافعال المتولدة منا بطرق لا يجده باقى المباشر منها انه يقع بحسب قدرنا. وهذا الدليل لا يصح اعتماده ابتداء في المباشر لانه مبنى على ما يتقدم العلم به وفي المتولد انما بيناه على ما تقدم العلم به. ومنها ان الافعال للمتولد يقع بحسب الاسباب ولهذا تحصل الحركات منا بحسب الدفع والاعتماد والصوت وبحسب ... (يك كلمه سفيد مانده) فلو لم يكن من فعلنا لما وقع بحسب اسبابنا كقول الغير ولا يعترض على ما ذكرناه ان في الافعال المتولدة ما لا يقع بحسب القدر والسبب كالالم لان وجود فعل المدلول مع ارتفاع الدليل ليس ينقض. وانما النقض وجود الدليل مع ارتفاع المدلول. ومنها اذا جاوزنا بين اجزاء فلا بد من وجود التأليف فلا وجه لوجوب وجوده (أغاز نسخه همدان) لو لم يكن متولدا عن المجاورة. لانه لو كان من يفعله يقال او فعلنا ابتداء لجازان لانفعله.

انجام: وينقسم ما يتناوله الدعاء الى قسمين احدهما قد تقدم العلم بانه واجب مفعول لا محالة نحو اثابة المؤمنين والصلاة على النبي صلوات الله وسلامه عليه وآله مما الفائده فيه التعبد والتقرب لا طلب ما يتناوله الدعاء والقسم الاخير ما لا يعلم وجوبه وحصول فعله لا محالة وهو على ضربين احدهما ان يكون واجبا وان خفى علينا وجوبه مثل ان يكون لطفا في التكليف وينقسم الى ما يكون (نسخه همدان) مصلحة على كل حال والى ما يكون لطفا عند الدعاء لان للدعاء على كل حال تأثيرا في فعله والقسم الاخر من القسمين الاولين ما ليس بواجب من الاحسان والتفضل وذلك مما يجوز ان يفعل وان لا يفعل.

فاذا فعله تعالى عند الدعاء فهو اجابة له وقولنا مجاب

فصل في الكلام على امامة ابي بكر ١١٥ ر

فصل في ذكر محاربة امير المؤمنين وتوبة من يدعى توبته

١١٨ پ

فصل في الدلالة على صحة امامة باقى الائمة الاثني عشر

١٢١ پ

١٣ - باب الكلام في الوعيد السمعى

فصل في الكلام في احكام اهل الاخرة

فصل في عذاب القبر

فصل في ما يقع في احوال الموقف من المحاسبة وذكر

الميزان والصراف وشهادة الجوارح

فصل في بيان ما تعبدنا به في مستحق الثواب او العقاب

١٣١ ر

فصل في الاكفار والتفسيق

فصل في الكلام في الاسماء والاحكام

الكلام في الامر بالمعروف والنهي عن المنكر

الكلام في الاكراه و احواله وما يتصل به

فصل في حكم الدار

فصل في ما يجرى عليه تعالى من الاسماء والصفات ١٤٣ ر

فصل في اصول اللغات هل هي توقف او بالمواضعة ١٤٣ ر

فصل في حسن اجراء الاسماء والصفات التى يستحقها

١٤٣ پ

فصل في ذكر ما يجرى عليه تعالى من الاسماء ١٤٣ پ

فصل في وصفه تعالى بالوجود وما يرجع اليه ١٤٤ ر

فصل في ما يجرى عليه تعالى لكونه قادرا ١٤٥ ر

فصل في ما يجرى عليه تعالى من الاوصاف لكونه عالما

وما يتعلق بذلك ١٤٦ پ

فصل في ما يجرى عليه تعالى لكونه حيا وما يرجع الى

ذلك ١٤٧ پ

فصل في ما يجرى عليه تعالى من الاوصاف التى يختص

بنوع مفرد ١٤٧ پ

في الكلام في ما يستحقه تعالى من الصفات الرجعة الى

الافعال في ما يجرى عليه تعالى لكونه فاعلا ١٤٨ پ

فصل في ما يجرى عليه تعالى من الاوصاف الرجعة الى

الارادة والكراهة ١٥١ پ

فصل في ما يستحقه تعالى من الاوصاف من حيث لم

يفعل، ما يقدر عليه من افعال مخصوصة ١٥٢ پ

الدعوة يقتضى تكرار اجابة دعائه وان المفعول عند دعائه على سبيل الكرامة له والرفع من منزلته. ومن يسأل احدنا ربه تعالى امرا فلم يفعل لا يجب القطع على ان ما اجيبت دعوته لانه اذا سأل بشرط ان لا يكون فيه مفسدة فغير ممتنع ان يكون انما لم يفعل ما طلبه لانه مفسدة وانما تكون ممنوعا اذا لم يفعل ما طلبه من غير حصول الشرط الذى شرطه. وهذه جملة كافية.

و اذا كانت اغراضنا فى هذا الكتاب قد تكاملت بعون الله تعالى، فالواجب قطعه ههنا ونحن قاطعون له ومستغفرون الله تعالى من ذلك ان كان فيه او خلل و بريئون من كل قول لعله يضى فى تضمنه مخالفا للصواب مجانبا للرشاد مستبدلا فيه غش هوئى بنصيحة عقل ونقسم بالله تعالى على من تأمله ان لا يقلدنا فى شىء من مذاهبه او ادلته وبحسن الظن بنا فبلغنى (؟) النظر والتصفح والتأمل تعويلاً على اناقد كفيناه ذلك وارحناه مما قد تكفلناه من تعييه ونصبه بل ينظر فى كل شىء نظر المستفتح المبتدى مطرحا اللاهواء المزينة للباطل بزينة الحق المشبهة للكذب بالصدق معادلا فيما ينظر فيه ويتصفح فى نفسه من احوال غير مايل الى ان يكون الحق من احدهما دون صاحبه حتى يكون ميله الى جهة وانحرافه الى اخرى بعد العلم الذى يثمر نظره ونتيجة فكره وان يكثر عند انتفاعه بشىء منه من الدعاء لنا والترحم علينا فى حيات و موت و رجاء و فوت.

وبين اوائل هذا الكتاب وواخره تفاوت ظاهر، فان اوله على غاية الاختصار والبسط والشرح معتمدان فى واخره. والعدر فى ذلك انا بدانا باملاته والنية فيه الاختصار الشديد تعويلاً على ان الاستيفاء والاستقصاء يكونان فى كتاب الملخص فلما وقف تمام املاء الملخص لعوائق الزمان التى لا تملك تغيرت النية فى كتابنا هذا وزدنا فى بسطه و شرحه.

و اذا جمع بين ما خرج من الكتاب الملخص وجمل ما انتهى اليه كانه لهذا الكتاب وجد بذلك الكلام فى جميع ابواب الاصول مستوفى مستقصى ونحن نحمد الله تعالى على ما وفقه وقدره ويسره وسهله من ذلك كله ان يجعله خالصاً لصوابه ومؤمنا من عقابه انه على ما يشاء قدير و صلوته على خيرته من خلقه محمد وآله الطاهرين وسلامه وهو حسبنا ونعم الوكيل نعم المولى ونعم النصير غفرانك ربنا واليك المصير.

اتفق الفراغ من الكتابة يوم السبت والخامس والعشرين

من جمادى الاول فى تاريخ سنة اثنى و تسعين و ثمانمائة إنقله من كتابه الشريف العبد الضعيف النحيف الراجى الى رحمة الله الهادى تعالى وغفرانه على بن كمال الدين على الاسترآبادى وقد مضى من عمره الان بعدد فرق امة النبى المكى والحمد لله الذى جعله من الناجى بوسيلة النبى وآله المعصومين. اللهم احشرهم يوم القيامة معهم متمسكاً بقوله تعالى يوم ندعوا كل اناس بامامهم اللهم استجب دعاءنا بفضلك و جودك ورحمتك يا ارحم الراحمين و صلى الله على محمد وآله اجمعين.]

وقد كان تاريخ اصل النسخة التى كتبها منه هكذا كتب الكاتب:

«اتفق الفراغ من اكتبته يوم الخميس الحادى العشرين من رجب سنة خمس وخمسائة كتبه محمد بن على بن هرون بن محمد الموسوى غفر الله ذنوبنا وذنوبهم. بمحمد وآله اجمعين». در ص ع آمده: «كتاب ذخيرة العالم و بصيرة المعلم وهو من تمة كتاب الملخص فى اصول الدين من املاء السيد الاجل الافضل الاعلم قدوة العلماء والنقباء السيد المرتضى علم الهدى ذوالمجددين ابى القاسم على بن الحسين الموسوى رضى الله عنه».

در ۱۰۴ ر حاشيه اى است از حاتم بن نظام الملك و در آن آمده: «قول ابن خطاب فى سر العالمين من رسائل الغزالي...». نسخه از شيخ سليمان به ۱۷ مجيده خريده شده است (يادداشت نويسنده: قلى^۱) نسخه را على بن كمال الدين على استرآبادى در ۷۳ يا ۷۲ سالگى (شماره فرق امت نبى) در روز شنبه ۲۵ ج ۸۹۲ به خط نسخ از روى نوشته محمد بن على بن هارون بن محمد موسوى در روز پنجشنبه ۲۱ رجب ۵۰۵ نوشته است.

۲ - الانتصار مما اتفقت به الامامية: سيد مرتضى (۱۵۶ پ - ۲۷۴ ر) به همان خط و بى تاريخ، با مهر «على ... ۱۰۹۶» از مالك المحيط الاعظم و البحر الخضم و الطود الاشم فى تأويل كتاب الله العزيز المحكم:

از ركن الدين حيدر بن تاج الدين على پادشاه بن محمد امير بن على پادشاه بن ابى جعفر محمد بن زيد آملى (۷۱۹ - پس از ۷۸۲) كه در هفت مجلد بايد باشد و مانند فصوص الحكم ابن العربى است به گفته خود آملى و برابر است با شش مجلد تفسير بحر الحقائق و منبع الدقائق نجم الدين دايد

۱. در نام نويسنده تراشيدگى ديده مى شود و گوياء ديگرى بوده است.

بین الشیعة حتى حصلت لبها و خلاصتها و مراتب العلوم المتعلقة من المنقول و المعقول بها على استاذيها بعضها في بلدى الامل الذى هو مولدى و مسقط رأس آبائى و اجدادى و بعضها في خراسان و استرآباد و بعضها في اصفهان هذا كان في مدة عشرين سنة حتى رجعت من اصفهان الى امل مرة ثانية و اجتمعت بخدمة الملك العالم العادل فخرالدولة بن الملك المرحوم السعيد شاه كيخسرو - طاب الله ثراهما و جعل الجنة مثويهما و خصنى بالكرامة و الجلالة و جعلنى من اقرب اصحابه و ندمائه ثم من اخص خواصه ثم من اعظم نوابه و حجابيه - و هم من اولاد كسرى و انوشروان الى يزدجرد الى پرويز و جدهم القريب كان ملك اردشير بن الحسن بن تاج الدولة الذى كان ممدوحا لظهيرالدين الفاريابى و سراج القمري و امثالهم من الشعراء الكبار و مضت برهة من الزمان على هذا ثم طلبنى الملك العادل قهرمان الوقت ملك الرويان فخرالدوله شاه غازى - خلد الله دولته الذى هو الان موجود و كنت في خدمته على الوجه المذكور و فى خدمة اخوته الملك الاعظم جلال الدولة اسكندر - طاب ثراه - و الملك المعظم و شرف الدولة گستهيم و طوس ملك اعز الله انصارهما و مضت على هذا ايضا مدة و حصل لى من الجاه و المال فوق التصور ببركة صحبتهم و كنت كذلك فى ارغد عيش و اطيب حال بين الاهل و الاوطان و الاصحاب و الاخوان حتى غلب فى باطنى دواعى الحق و كشف لى فساد ما انا فيه من الغفلة و الجهل و النسيان و ظهر لى ضلالى عن طريق الحق و الاستقامة على سبيل الزيف و الطغيان فناجيت ربى فى السر و طلبت منه الخلاص عن الكل و حصل لى شوقاً تاما الى الترك و التجريد و التوجه الى حضرة الحق بقدم التوحيد و ما كنت اتمكن هذا فى صحبة هولاء الملوك و لافى الوطن الاصلى المألوف و لافى صحبة الاخوان و الاصحاب. فرأيت المصلحة تركهم بالكلية و الخروج من عندهم الى موضع تيسر ذلك على احسن الوجوه فتركتهم على هذا الحال و تركت الاهل و المال و الملك و الجاه و الوالد و الوالدة و الاخوة و الصديق و الرفيق و لبست دلقا يكون قيمة اقل من درهم لانه كان ملقاة فى بعض الدورب و توجهت على هذا المنوال الى زيارة جدى رسول الله و الائمة المعصومين - عليهم السلام - بنية الحج و زيارة بيت الله الحرام و بيت المقدس و كان ذلك بطريق الرى و القزوين و الاصفهان و حتى وصلت الى اصفهان بعد ان كنت فيه مدة طويلة فى زمان

رازى (٥٦٤ - ٦٥٤) كه دنباله تفسير نجم الدين كبرى خيوقى (كشته در ٦١٨) است و آن را شاگردش، علاءالدوله سمنانى (درگذشته ٧٣٦)، به پايان برده است.

أملی آن را گویا میان ٧٧٧ و ٧٨١ به انجام رسانده و مجلد دوم آن تاریخ شوال ٧٧٧ دارد.

در نسخه نجف تاریخ رمضان ٧٧٧ آمده است. او این کتاب را به نام خزانه جلال الدين شاه شجاع مظفرى (٧٥٩ - ٧٨٦) ساخته، چنانکه، نص النصوص فى شرح الفصوص خود را به سلطان احمد خان جلاير ايلکانى (٧٨٤ - ٧١٣) فرمانروای آذربایجان و عراق ارمغان کرده بود و سال تألیف آن ٧٨١ است و او در این زمان ٦٣ سال داشته است.

او در آغاز شرح فصوص سرگذشت خود را آورده (ديباجة جامع الاسرار چاپ ١٩٦٩) و در این تفسير چنین مى نویسد: «اما البحث الاول المتعلق بنسبتنا اليهم فتلك يكون من حيث الصورة و من حيث المعنى، كما قرناه.

اما من حيث الصورة فانا ركن الدين حيدر بن السيد تاج الدين على پادشاه بن السيد ركن الدين حيدر بن السيد تاج الدين على پادشاه بن السيد محمد امير بن على پادشاه بن ابى جعفر محمد بن زيد بن ابى جعفر محمد بن الداعى بن ابى جعفر محمد بن ابراهيم بن محمد بن الحسين الكوسج بن ابراهيم سناء الله بن محمد بن الحرون بن حمزة بن عبيدالله الاعرج بن الحسين الاصغر بن الامام على بن الحسين بن زين العابدين بن الحسين الشهيد بن اميرالمؤمنين على بن ابى طالب - عليه السلام.

و تحقيق هذه يعرف من الشجرة المستخرجة من كتب الانساب لان هذا اجمال يحتاج الى تفصيل ثم الى تاريخ و ينقلان الى من بلاد الى بلاد و غير ذلك من الشرايط و يناسب هذا المكان ما قال السيد الرضى -رحمة الله عليه- فى خطبته لنهج البلاغة بالنسبة الى نفسه: اوليك آبائى فجننى بمثلهم اذا جمعنا يا جرير الجامع.

و اما من حيث المعنى فذلك يحتاج الى تقديم مقدمات منها لى بيان حالى من ابتداء السلوك الى حين الوصول اجمالا اعلم انى من عنفوان شبابى بل من ايام طفوليتى الى مدة ثلثين سنة او قريب منها كنت فى تحصيل عقايد اجدادى المعصومين - صلوات الله عليهم اجمعين - من حيث الشريعة و طريق الظاهر المخصوصة بالطايفة الامامية من

الشباب وكثرة الجاه والمال واجتمعت بخدمه المشايخ الذين كانوا فيه و وقع من بينهم عقد الاخوة و الفتوة بينى وبين الشيخ الكامل المحقق نورالدين الطهرانى و هو قرية على باب اصفهان من طرف دردشت و يسمونها العوام تيران و هو فى الاصل طهران بكسر الطاء و كان عارفا زاهدا مقبولا عندا خاص».

افسوس كه نسخه در اينجا افتادگى دارد و مطلب بريده مانده است. اين بند تنها در نسخه نونويس ديده مى شود و نزديك است به آنچه كه در ديباچه شرح فصوص خود آورده است و نكته هاى افزوده دارد.

آملی در اين بند از پدر خود، على پادشاه، ياد کرده است. اين را مى دانم كه در روز آدينه ۲۹ ذح ۱۴ اسفنديار ماه سال ۷۵۹ ملك جلال الدوله اسكندر پادشاه رويان با كمك فخرالدوله شاه غازى «قلعه قوسين» رى را گرفته و به اميركبير على پادشاه داده بوده است. او بايد پدر همين سيد حيدر باشد. او گويا در اثر آشفته گيهاى كه در طبرستان رخ داده، ناگزير شده بود كه دست از وزارت و شكوه دنيوى بكشد. يكي از آنها گويا در اثر يورشى بود كه امير مسعود سربدارى سبزوارى در ۸ ذح ۷۴۳ به آمل برده و تا به كوهستان رفته بود و سرانجام او را در بون كشته بودند.

آملی در اين بند از دو فخرالدوله ياد مى كند:

۱ - فخرالدوله حسن پسر كيخسرو باوندى كينخوارى پادشاه كوهستان در ۱۶ سال (۷۳۰ - ۷۵۰) كه كيايان چلاو على افراسياب و محمد افراسياب پس از اينكه از فقيهان آمل فتوى به كفرش گرفته بودند در سال ۷۵۰ او را بر سر گرمابه، كه داشت در آنجا شاهنامه مى آموخت، كشته اند.

پس از كشتن او هفده سال مازندران سخت آشفته بود و خونها ريخته شد و تا روز چهارشنبه ۲۸ ارديبهشت ۷۶۲ كار در دست افراسياب چلابى بوده است و او در اين روز به دست نوكران قوام الدين مرعشى دابويى دربانصر كلاته كشته شده است و پس از اين آمل و سارى در دست همين قوام الدين بوده است تا سال ۷۹۴.

۲ - استندار فخرالدوله شاه غازى پسر زيار پادوسباني كه از اسپهبدان رستم دار و رويان و نور و كجور ميان گيلان و آمل بوده و بيست سالى فرمانروايى کرده و در ۷۷۰ درگذشته است. سرگذشت آملی و فهرست دقيق آثار او در ديباچه جامع الاسرار آمده است.

در «مازندران: جغرافياى تاريخى و اقتصادى» عباس شايان (چاپ ۱ مورخ ۱۳۱۲ خ ص ۲۵۴ - ۲۵۵ و ۲۶۸ و ۲۷۷ و چاپ ۲ در تهران ۱۳۳۶ خ ج ۱ ص ۲۴۵ تا ۲۴۷ و ۲۶۳ و ۲۹۰) سرگذشت آملی و مزار او هست و در آن آمده كه او پس از ۷۸۷ درگذشته و اينكه مزار او در آمل در مقبره سيد سه تن (سيد حيدر، رويانى، عزالدين بن كمال الدين) است و اين سيد عزالدين مريد آملی بوده و اين بقعه را ساخته و خود او هم در آنجا دفن شده است و او شارح قسايد عطار است و در اواخر سده ۷ زنده بوده است. اين مقبره گنبدى است آجرى، هشت ضلعى، با بامى هرمى، با ۱۲ متر بلندى. در جنوب آن دو دريچه است: يكي شرقى و ديگرى غربى كه در آن چنين كنده شده:

«امر بعمارة هذه البقعة الشريفة قطب المحققين و برهان السالكين سيد عزالدين ابن سيد بهاء الدين الاملى» و تاريخ ندارد.

به گفته رابينو (ص ۱۴) در سنگ آن نوشته بود: «فى شهر الله المبارك سنة اربعة عشر و خمسمائة. بسمله. لا اله الا الله محمد رسول الله الملك لله العزة لله الحمد لله هذه قبر الامام السعيد قاضى القضاة تاج الدين فخر الاسلام ابوالقاسم بن الامام الشهيد فخر الاسلام ابوالمحاسن الرويانى - قدس الله روحه».

* تعليق مؤلف، عنوان و نشان شنگرف، با خط خوردگى، با حواشى، مورياته خورده پاره شده وصالى شده و آشفته و پس و پيش شده مجلد ۱ و ۲، آغاز و انجام افتاده.

با مهر «از كتب موقوفه مرحوم ميرزا ابوطالب»

۱۶۶ گ ۳۳۱ ص ۳۵ س، رحلى كاغذ سمرقندى نخودى كلفت، جلد تيماج قهوه اى ضربى تازه مقوايى، ۱۷×۲۳-۲۳×۲۰. * نسخ نونويس سده ۱۳ و ۱۴، عنوان شنگرف، مجلد دوم با چند برگى از مجلد نخستين گويا از روى همان نسخه اصل نوشته شده و پيش از آنكه در آن افتادگى پيدا شده باشد؛ چه سرگذشت آملی در اين نسخه هست و در آن نيست ولى اين نسخه هم افتادگى دارد و پس پيش شده است.

كاغذ فرنگى سفيد - جلد مقوا، رحلى، ۱۷۰ گ ۳۴ س ۱۴×۲۴ - ۲۰/۵×۳۰/۵.

المحيط بلغات القرآن:

از ابوجعفر احمد بن على مقرى بيهقى، درگذشته پايان رمضان ۵۴۴ (فرهنگنامه ها، ص ۴۸) فرهنگ لغتهاى قرآن است به فارسى.

القراءة كهيعص وهم قسم اقسام الله تعالى به وبامالة الهاء.
انجام: عن اليمين وعن الشمال خبر مبتداه قيد او القيد المقاعد دائما... ونحن بعلمنا الاقرب الى الانسان من كل قريب.
المعتبر: ابوالبركات بغدادی.
* نسخ محمد بن ابی الفوارس ابن ابی سعید در ۲۳ ع ۵۹۹/۱ در منطق و ۱۳ ع ۵۹۹/۲ در پایان، آغاز افتاده.
المعجم:
از ابوالقاسم عبدالله بن محمد بن عبدالعزیز بغوی، درگذشته ۳۱۷ (چلبی - ریحانة الادب، ۱۶۹/۱).
* نسخ آغاز رمضان ۵۱۳، در چهار جزو از ۲۱ تا ۲۴، با چند سماع یکی مورخ ۱۶ و دو تا ۵۷۵.
المغازی:
در آن از ابن اسحاق و ابن هشام نقل می شود.
* نسخ سده ۷، آغاز و انجام افتاده.
المغرب:
از ابوالفتح ناصر بن عبدالسید مطرزی درگذشته ۶۱۰ (چلبی).
* نسخ سده ۷، آغاز و انجام نونویس.
المغنی فی الادویة الامفردة:
از ابن البیطار ضیاءالدین ابومحمد عبدالله بن محمد مغربی مالقی عشاب، درگذشته ۶۷۱ (چلبی).
* نسخ شب شنبه ۷ ج ۶۴۶/۱، نیمه دوم است و از فصل دوم باب هفتم آغاز می شود.
المغنی فی النحو:
از شیخ منصور تقی الدین ابوالخیر ابن فلاح بن محمد بن سلیمان بن معمر یمانی، نحوی، اصولی فقه، محدث، مفسر، درگذشته ۶۸۰ که در محرم ۶۷۲ به انجام رسانده و در چهار مجلد است (چلبی - معجم المؤلفین، ۱۹/۱۳).
* نوشته ج ۱۲۸۵/۱.
مفتاح الجنان فی حل رموز القرآن:
از محمد صالح بن محمد مؤمن قزوینی، به عربی.
* نستعلیق علی اصغر رودباری در ۲۵ ذق ۱۲۷۵ در مجلد پنجم که در کربلا در ۱۱ رجب ۱۲۶۸ تألیف شده و ع ۱۲۷۶/۲ در مجلد ششم که در همان سال ۱۲۶۸ ساخته شده است.
مفتاح العلوم: سکاکی.
* نسخ معصوم بن سهل الله بن حسین کاشی در ۱۴ رمضان ۷۵۹ در مدرسه نظامیه بغداد، با اجازه قرائت محمد

* نسخ سده ۱۲، عنوان شنگرف و زنگار، انجام افتاده «در فصل فی الصفات المتضادة».
مختصر الفریبین للهروی: ابوالفرج ابن الجوزی.
* نسخ کهن از سده ۹ و ۱۰، آغاز و انجام افتاده، از عنوان الصادمع الطاء است تا الیاء مع النون، با خط محمد قمی ارباب و سید محسن امین عاملی در ۱۳۵۳ که به قم آمده بود.
مختلف الشیعة: علامه حلی.
* نسخ جعفر بن حسین استرآبادی در پایان محرم ۷۰۵، از زکات است تا پایان جزو دوم که در پایان ذح ۷۰۰ به انجام رسیده است.
المزار:
در آن آمده «سمیناه بالمزار» و در مقدمه عبارت «منسک المساجد العامرات والزیارات الکاملة المبارکات» دیده می شود، عنوان باب دارد، مزار شهید (دانشگاه، ۲۰۷/۱) نیست و مزار ابن داود قمی (آستان قدس، ش ۱۸۴) هم نیست.
آغاز: الحمد لله رافع السموات و ساطح الارضین المدحوات.
* نسخ معرب کهن.
مستقصی الامثال: زمخشری.
* نسخ محمد بن ابی الحسین بن اسامة بن عدنان بن اسامة در روز شنبه ۱۸ ع ۶۱۷/۱.
مشارق الانوار:
از زبیب العلماء اورنگ زبیب بن محمد تقی بن فتح علی شاه قاجار در طهارت است.
* به خط مؤلف.
مشرق الشمسین: شیخ بهائی.
* نسخ احمد بن محمد خاتونی در اصفهان در روز ۱۴ ع ۱۰۲۹/۱ با اجازه شیخ بهائی به او به خط خود در اواخر ع ۱۰۲۹/۱ و با اجازه نعمة الله علی بن احمد بن خاتون بیکی از بزرگان و با نقل اجازه مورخ ۹۷۶.
معانی القرآن: تفسیر است لغوی.
* نسخ سده ۶ و ۷، از سورة الحمد تا سورة الحجرات.
آغاز اندکی افتاده: معانی تصرفا بحس و دهش لتحیر الناظرین فی عظمتہ... الرحمن الرحیم واحد لانهما من الرحمة و هی ترک عقوبة من يستحقها.
آغاز سورة مریم: مکية او الاسجدها فانها مدنية او الالف خلف من بعدهم الایتین و هی ثمان او تسع و تسعون آية. بسمله.

بن یوسف بن علی بن محمد کرمانی در ع ۷۶۴/۶ به نظام‌الدین اسحاق کهگیلویی، قسم سیم است با «الکلام فی تکملة علم المعانی» به خط نسخ کهن دیگر.

مفتاح النجاة:

از علی بن حسن زواره‌ای، در ترجمهٔ عدة الداعی ابن‌فهد حلی.

* نوشتهٔ سدهٔ ۱۱ و ۱۲.

معارج الاحکام:

از سید محمد حسین بن امیر محمد ابراهیم بن محمد معصوم بن محمد فصیح بن امیر اولیاء حسینی قزوینی (۱۲۲۶ - ۱۱۰۸)، (دانشگاه، ۲۰۵۲/۵؛ مجلس، ۴۲۶/۵، ش ۲۵۹؛ نشریه، ۳۵۱/۶).

* نسخ عبدالرحیم بن محمد تقی در ۱۲۹۵، مجلس نخستین است و در رجال و درایه و اصول.

معالم الدین فی فقه آل‌یاسین:

از شمس‌الدین محمد بن شجاع بن قطان انصاری حلی (دانشگاه، ۲۰۵۶/۵، ملی رشت).

* نستعلیق سدهٔ ۱۳.

مکاتیب:

از شیخ احمد فاروقی سرهندی نقش‌بندی، درگذشتهٔ ۵ - ۱۰۳۴، به فارسی ونود ونه نامه است، آنها را شاگردش، یارمحمد جدید بدخشی طالقانی، در ۱۰۳۱ گرد آورده است (ایوانف، ۱۲۶۸).

* نستعلیق هندی میرعظیم پسر میرفاضل.

من لا یحضره الفقیه (کتاب): ابن‌بابویه.

* نسخ مولی عبدالله شوشتری در دههٔ دوم محرم ۹۸۹ در جبع شام، مقابله شده، به ابلاغ مجلسی یکم، با اجازهٔ قرائت مولی صالح مازندرانی، با تاریخ ۹۹۱ در نجف از خود همان شوشتری، نیز با تاریخ ج ۹۹۱/۱ در نجف، در جای دیگر تاریخ ۹۹۱ آمده است، همچنین تاریخ شعبان ۹۹۱ در نجف.

* نسخ مؤمن بن حاجی محمد بن حاجی میرزا علی ابهری در روز سه‌شنبه ۱۴ ج ۱۰۶۰/۲، مقابله کردهٔ مولی محمد صادق شریف در اصفهان در ۲۳ شعبان ۱۰۷۱، با اجازهٔ مجلسی یکم به همو در نیمهٔ رجب ۱۰۶۰.

مناجات: از امام زین‌العابدین علیه‌السلام.

* نسخ سدهٔ ۹ و ۱۰.

[مناقب الاولیاء]:

در عرفان است به نثر و نظم، چنین است عنوانهای آن: فصل فی فضل الفقراء؛

فصل فی تفسیر آیات من القرآن؛

نقل عن جمال‌الدین ابی‌الفرج ابن‌الجوزی؛

فصل فی ذکر معراج النبی؛

نقل عن ابی‌الفرج ابن‌الجوزی؛

فصل فی حکایات الصالحین؛

فصل فی مناقب الاولیاء؛

فصل فی اثبات کرامات الاولیاء؛

فصل فی مناقب الصالحین؛

فصل فی مناقب المعروف الکرخی؛

فصل فی ذکر الاولیاء الابرار و الصالحین الاخیار؛

فصل فی ذکر النیل المبارک؛

فصل فی ذکر مناقب عمر بن عبدالعزیز؛

فصل فی مناقب الامام الشافعی؛

فصل فی مناقب الامام مالک؛

فصل فی شرح المؤلف رضی الله عنه؛

فصل فی يوم العاشوراء و فضله؛

فصل فی مولد رسول الله؛

فصل فی التنزیه و ذکر الصالحین؛

فصل فی ذکر المحبة؛

فصل فی ذکر وفاة النبی؛

فصل فی زواج علی - رضی الله عنه؛

فصل فی ذکر الموت و التفکر فیهِ؛

فصل فی ذکر النساء الصالحات الصابرات القانتات؛

فصل فی ذکر مولد النبی؛

فصل فی مناقب الخلفاء الاربعة.

* نسخ معرب سدهٔ ۷، عنوان شنگرف، آغاز وانجام افتاده.

منحة السلوك فی شرح تحفة الملوك:

از بدرالدین ابومحمد محمود بن احمد عینی، درگذشتهٔ ۸۵۵، شرحی است به قول، متن از زین‌الدین محمد بن ابی‌بکر حسن رازی حنفی است و یا از شیخ ابوالمکارم شمس‌الدین محمد بن تاج‌الدین ابراهیم توقاتی، در فقه در ده کتاب (چلبی).

* نسخ سده ۱۱، وقف حسن پاشا، والی بغداد، در روز ۲۷ ع ۱۱۳۰/۱.

منهج السداد فی شرح الارشاد:

از ملا احمد بن علی مختار گلپایگانی اصفهانی.
* نوشته ۱۲۴۲.

الموالید و الوفيات و السوانح العمرية و المكاتب:

از علم الهدی ابوالخیر محمد کاشانی (نزدیک به ساعت نه شب پنجشنبه ۲ آبان ماه ۱ ع ۱۰۳۹/۱ - ۱۱۱۵ در ۷۶ سالگی) که سرگذشت خود و نیاکان خود را در آن آورده و فرزندانش هم در آن یادداشت‌هایی نوشته‌اند و منشآت و نامه‌های او و پدرش هم در آن هست و برخی از آن به فارسی و برخی به عربی است. روی هم، وصف چهار نسخه از این‌گونه جنگها در دیباچه معادن الحکمة فی مکاتب الائمة به خامه آقای مرعشی (ص وفا) دیده می‌شود و بسیار رساله‌های سودمندی است و اصل همه اینها به خط خود کاشانی است، با یادداشت‌های تاریخی خانواده اوست تا سال ۱۲۲۴.

ن

النقود و الردود:

از شمس‌الدین محمد بن یوسف بن علی کرمانی بغدادی شافعی (۷۱۷ - ۷۸۶) و شرحی است بر شرح ایجی بر مختصر المنتهی ابن‌الحاجب که در بغداد در نیمه شوال ۷۶۲ در بغداد به پایان رسانده و در آن به ده شرح دیگر که هفت تای آنها را السبعة السیارة خوانده است (از قطب‌الدین شیرازی و رکن‌الدین موصلی و جمال‌الدین حلی و زین‌الدین خنجی و شمس‌الدین اصفهانی و بدرالدین شوشتری و شمس‌الدین خطیبی) و همچنین تحصیل المحصول سراج‌الدین ارموی نگریسته است (بروکلمن ذیل ۲/۱۱۱؛ معجم المؤلفین، ۱۱/۲۹۸؛ ملک، ۵۹۸) نه اکمل‌الدین محمد بن محمود بابرته رومی حنفی (۷۱۰ - ۷۷۶)، (بروکلمن ۱/۵۳۸؛ معجم المؤلفین، ۱۱/۲۹۸).

* نوشته ع ۱۰۲۶/۲.

النور المبین فی فضایل امیرالمؤمنین:

از علی بن خلف بن عبدالمطلب موسوی مشعشی حویزی، درگذشته ۱۰۸۸ که به نام شاه صفی در ۱۰۴۹ تا

۱۰۸۵ ساخته است (ذریعه، ۷/۷۵۵).

نسخه دومی است که به دستور مؤلف نوشته شده است (معجم المؤلفین، ۷/۸۶).

نور الیقین بین المخافتین:

از امیر محمد نصیر بن محمد بن معصوم مشهدی (دانشگاه، ش ۳۸۲۷).

* نسخ سده ۱۱.

نهاية الادراك:

از قطب‌الدین شیرازی (دانشگاه، ۲۶۹۶ و ۷۰۷۰؛ طلس، ۲۱۴؛ ملک، ۳۴۰۹ و ۳۵۰۶، ص ۵۷۴ فهرست).

* تعلیق بخشایش بن بهاء‌الدین ملطی در ذق و ذح ۸۴۴ در مدرسه الغ بیک در سمرقند، هنگامی که قاضی زاده رومی آن را تدریس می‌کرده است، شکل مشکی و شنگرف.

نهاية السؤل فی شرح مناهج الوصول الی علم الاصول:

جمال‌الدین عبدالرحیم بن حسن اسنوی، درگذشته ۷۷۲، متن از بیضاوی، درگذشته ۶۸۵، است، شرح در آغاز ماه صفر سال ۷۴۰ آغاز شده است.

* نسخ عبدالله بن عبدالعزیز نمرای در آغاز روز آدینه ۲۸ شوال ۷۴۵، به ابلاغ شارح در پایان.

نهاية العقول فی درایة الاصول:

از امام فخر رازی (مایل هروی، ص ۲۹۸؛ بروکلمن، ۷/۵۰۷ و ذیل، ۱/۹۲۲/۱۷؛ فهرست فیلمها، ص ۳۹۵).

* نسخ سده ۱۱ و ۱۲، انجام افتاده.

نهج البلاغة: سید رضی.

* نسخ ابواسحاق اسماعیل بن یعقوب حیدری قوام الاسلام در روز آدینه آغاز ذق ۶۴۹.

* نسخ سده ۶ و ۷، آغاز افتاده، تنها جزو نخستین است.

* نسخ محمد شفیع بن محمد صادق یزدی در روز سه‌شنبه ۲۳ ذح ۱۱۳۲ از روی نسخه نوشته ابوالفتوح احمد بن ابی‌عبدالله بلکو بن ابی‌طالب ابی در اصفهان در ۶ ج ۷۲۳/۱ از روی نسخه ضیاء‌الدین فضل‌الله راوندی در پایان ع ۵۱۱/۱ از روی اصل.

فخرالدین محمد حلی به این ابی و شمس‌الدین ابویوسف محمد بن هلال بن ابی‌طالب در ۷۰۵ اجازه داده است، و همان ابی بود که حواشی فضل‌الله راوندی را بر نهج البلاغه را گرد آورده است.

و

الوافی: فیض کاشانی.

* کتاب الحج است، با اجازه فیض به پسر خود علم‌الهدی و با خط علم‌الهدی که می‌گوید من این کتاب را خوانده‌ام. از روی نسخه اصل مورخ به روز چهارشنبه ۱۹ صفر ۱۰۷۵.

الوجیز:

از موفق‌الدین ابوالحسن علی متوی واحدی ساوی نیشابوری درگذشته ج ۲/۴۶۸ که در ع ۱/۴۴۳ به انجام رسانده و تفسیری است گزیده و کوتاه.

از الوجیز نسخه‌هایی در برلین ش ۷۴۶ تا ۷۴۸ و لیدن، ۱۶۶۱ و هیدلبرگ، ۱۰۳ و الجزایر، ۳۱۵ و اسکوریال، ۱۲۶۶/۲ و ۱۲۶۹ (۱۲۶۴) و آصفیه، ۲۲۰/۱ و موزه آسیایی پتروگراد، ۷۷ و ینی جامع، ۹۹ و ولی‌الدین، ۲۸۲/۳ و قاهره، ۲۲۱/۱ (دارالکتب، ۶۶/۱) و سلیم آغا، ۱۰۴/۵ و اسعد افندی، ۲۸۴، ۱۶۷/۸ و پتته، ۱: ۲۶/۲۴۳ و موصل، ۷۳/۳۸ و بانکیپور، ۱۲۳۴/۱۸ و مشهد، ش ۲۲۶ و ۲۲۷ هست (بروکلمن).

ظهیرالدین ابوسعید اسماعیل بن احمد بن عبدالملک در خانه‌اش در شهر جیرون، چنانکه در نسخه برلین آمده است، آن را روایت کرده است.

آغاز: الحمد لله الکریم بالائه العظیم بکبریائه القادر فلا یمنع القاهر فلا منازع العزیز فلا یضام... اما بعد فان لكل زمان نشوا و لكل نشو علما (آستان قدس، ۲۲۶؛ لیدن، ۱۶۶۱؛ برلین، ملک، ص ۵۸۲ فهرست).

انجام: سورة الناس. بسمله. قل اعوذ برب الناس... الوسواس یعنی ذا الوسواس وهو الشیطان الخناس الذی یخنس و یرجع... (کانه امران یستعید) لیستعید من شر الجن و من الناس (سپس تاریخ تألیف است) (آستان قدس، ۲۲۷؛ ملک، این نسخه).

* نسخ سده ۱۰، مقابله شده، یک صفحه‌ای از آغاز افتاده. الوسیط:

از موفق‌الدین ابوالحسن علی بن احمد بن محمد بن علی بن احمد بن متویه متوی واحدی ساوی نیشابوری، درگذشته ج ۲/۴۶۸، که شاگرد ثعالبی، درگذشته ۴۲۹، بوده است. در چهار مجلد است.^۱ ابن طاوس در سعد السعود (ص ۲۲۲) از اسباب النزول واحدی (چاپ شده ۱۹۶۸ در قاهره) بندی آورده است. او را به جز این دو الوجیز و البسیط هم هست.

از البسیط او، نسخه‌هایی در قاهره (۱/۱۳۳؛ فهرست نخستین و ۳۵/۱ فهرست دوم) و پتته (۱/۱۴۲) و کاتتانی (۳۸ و ۷۸) و بادلیان (۱۷) هست.

نام کامل آن الوسیط بین المقبوض و البسیط است و نسخه‌های آن در برلین شماره ۷۵۰، ج ۱ و ۷۴۹، ج ۲ و ۷۵۱، ج ۳ و ۷۵۲ گویا ج ۲ هست، همچنین در موزه بریتانیا ش ۹۹۱ فهرست ریو و اسکوریال ۱۲۶۷/۸:۲ (۱۲۶۳) - (۱۲۶۱) و الجزایر ۳۱۶ و قاهره، ۲۲۱/۱ (دارالکتب، ۶۶/۱) و جلاله، ۱۲۶۰ و مونیخ، ۷۹ و دیوان هند، ۱۰۸۰ و بریل، ۱۴۴ و موزه آسیایی پتروگراد، ۹۲۶ و ولی‌الدین، ۲۸۴/۶ و رستم، ۳۷/۸ p و عمومیه، ۵۱۹ و قلیچ علی ۷۹/۱۰۰ و عاشر افندی، ۶۶/۱ و عاطف، ۲۳۵/۹ و داماد ابراهیم، ۱۵۶ و فاتح، ۲۱۷۷/۸ و حمید، ۱۲۲/۵ و کویر ولو، ۱۵۰ و حلب و موصل، ۹۴/۲۴ و آستان قدس، ۲۲۸ و رامپور و بانکیپور.

نسخه‌ای از مجلد دوم الوسیط دیده‌ام، به اندازه خشتی در کاغذ زرد با جلد تیماج مشکی ضربی لابی دارای ۲۰۸ گ ۲۳ س ۱۴×۲۰ و ۱۶×۲۶ به خط نسخ معافا بن اسماعیل بن حسین بن ابی‌السنان فقیه در روز یکشنبه ۱۶ محرم ۵۸۰، آیات زیر خط شنگرف، چهار برگ آغاز به خط دیگر و تازه‌تر، با دو مهر محمد باقر طباطبایی و محمد حسینی حسینی مورخ ۱۱۸۸. در صفحه عنوان این نسخه آمده است:

«من الواحدی من الاعراف الی الکهف با جلد دیگر ۱۰ قروش - من کتب الحقیق الی الله تعالی محمد بن سیرال بن الصفی (الحنفی) عفی عنهما - الحمد لله ملکه العبد الفقیر تقی‌الدین الحسینی الحسینی الشافعی لطف‌الله به المسلمین - الجزء الثانی من الواحدی ملکه من فیض الله... محمد بن تقی‌الدین الحسینی من ترکه المرحوم... ۱۰۶۲». در میانه نسخه حاشیه‌ای به خط حسن بورینی هست.

در پایان این نسخه سماع جمال‌الدین شرف الائمة ابوالصحة المعافا (کاتب) اسماعیل بن الحسن ابی‌السنان الفقیه است، در چند مجلس، نزد عبدالله بن حسن بن

۱. فهرس المخطوطات المصورة، ۵۰/۱؛ ملک، ش ۵۲۱۴؛ مجلس، ۱۸۵:۹/۱، ش ۲۷۶۸، مورخ ۷۱۶ از بقره تا نحل مجلد یکم؛ بروکلمن، ۴۱۱/۱ و ذیل، ۷۳۰/۱؛ معجم المؤلفین، ۲۶/۷ و ۴۰۶/۱۳؛ السید علی آل‌طاوس، ص ۳۰، ش ۱۴۰؛ دانشگاه، ش ۸۱۳۹؛ آستان قدس، ش ۲۲۸، مورخ ۶۷۵ بقره تا آل‌عمران؛ در فهرست دانشگاه (۲۴۰/۱) از الوجیز ابن ابی‌جامع یاد شده است نه از واحدی چنانکه در فهرست مجلس پنداشته شده است.

میراث شهاب

عن ابیه عن ابی امامة عن ابی بن کعب قال قال رسول الله صلعم من قراء سورة الاعراف جعل بينه وبين ابليس سترًا وكان آدم شفيعا له يوم القيامة. بسمله. المص قال ابن عباس انا الله اعلم و افضل كتاب ای هذا كتاب انزل اليك فلا يكن في صدرك حرج منه قال ابن عباس ضيق والمعنى لا يضيق صدرك بالابلاغ و تادية ما ارسلت به.

انجام: و هذا قول الزجاج لم يحتج ان ينتصر بغيره و كبره تكبير اعظمه عظمة تامة يتلوه تفسير سورة الكهف ان شاء الله تعالى.

آغاز نسخه ما: الحمد لله القادر العليم الفاطر الحكيم الجواد الكريف الرؤف الرحيم... و بعد هذا فالعلم اشرف منقبة واجل مرتبة و ابهى مفخر و اربع متجر (مونيخ ۷۹- برلين ۷۵۰).

انجام: المعنى من شر الوسواس و من شر الناس كانه امران يستعيز من شر الجن و الانس (برلين ۷۴۹).

* جزو سوم است از سورة النحل تا سورة الفاطر، نسخ سده ۶، در آغاز سورة النحل خبری است به روايت از ابو عثمان سعيد بن محمد حمیری بغدادی.

ی

ینابیع العلوم:

از صفی الدین یوسف بن عبدالله بن ابی یعقوب یوسف بن احمد بن علی بن احمد اندخودی یا انخودی (نخدی) که در بخارا به نام صدر جهان، محمد برهانیان و حسام الدین عمر در ۷ شعبان ۵۶۵ آغاز کرده و در بلخ و اشبرقان و اندخود و طالقان و ورارود بدان می پرداخته است (راهنمای کتاب، ۳۷۳/۱۱ و ۴۷۴).

* نسخ محمد بن حسین ملقب به حسام ختنی در روز ۱۰ محرم ۶۶۱، آیات درشت تر، با اجازه قرائت و روايت علی بن اسعد بن علی به همین حسام الدین ختنی، ربع چهارم از آیت ۵ سورة النجم «ابتدا کرد گفت: فاستوی ای قام جبرئیل... و هو بالافق الاعلی» تا پایان قرآن، در ۵۰۵ ص، ۲۶ س، در کاغذ سمرقندی، وزیر بزرگ.

حسین ابی السنان که آخر ش ۲ صفر ۵۸۰ است. نیز در آن آمده که این کتاب را معافا بن ابی السنان (کاتب) در مدرسه ام الملك الصالح و مدرسة الامیر بهاء الدین تا ۱۴ ع ۵۹۵/۱ درس گفته و به انجام رسانده است.

نیز سماع ابو محمد عبدالله بن حسین بن حسین بن ابی السنان به روايت از عزالدین ابونصر احمد بن عبدالله بن قسم شهرزوری از حسین بن محمد فرخان سمنانی از ابوالحسن علی بن احمد بن متویه واحدی با قرائت رکن الدین علی بن خضر بن خشنام مقری [و] عزالدین علی بن المعافا بن اسماعیل بن حسین بن ابی السنان در روز چهارشنبه ۲۸ ذح ۶۱۱ و عمادالدین مظفر بن اسماعیل بن مالک هم می شنیده با گواهی صحت سماع از عبدالله بن حسن بن حسین بن ابی السنان در همین تاریخ.

قرائت جمیع احادیث این نسخه (دوم کتاب و سیط) از عمادالدین ابو محمد عبدالله... السنان از شهرزوری از فرخان سمنانی از واحدی است در مسجد موصل به خط علی بن عبدالله بن حسن بن حسین بن حسن بن ابی الفتح بن ابی السنان.

نیز سماع نزد ابوالحسن علی بن المعافی بن اسماعیل بن الحسین بن ابی السنان، مورخ ۱۷ شعبان ۶۲۹ با گواهی علی بن المعافا بن اسماعیل در همین تاریخ.

در آغاز و میانه این نسخه روایتهای فضایل قرآن است و از آنها استادان واحدی دانسته می شود؛ مانند ابوسعید محمد بن علی حیری و استاد ابو عثمان سعید بن محمد زعفرانی و ابوالقاسم سراج و عبدالرحمان بن محمد رمجاری و ابونصر محمد بن محمد بن عبدالله جوزقی و ابو عثمان سعید بن محمد حمیری بغدادی و عبدالقاهر بغدادی و ابوسعید محمد بن محمد بن علی خفاف و ابوبکر تمیمی و ابو عثمان سعید بن محمد بن ابراهیم حیری.

آغاز این نسخه: تفسیر سورة الاعراف و اخبارنا ابوسعید محمد بن علی الحیری اخبارنا ابو عمرو محمد بن جعفر مطر المودن حدثنا ابراهیم بن شریک حدثنا احمد بن یونس حدثنا سلام بن سلیم حدثنا هارون بن کثیر عن زید بن اسلم